HZ. PEYGAMBER VE MERHAMET EĞİTİMİ

DİB
YAYINLARI
cep kitapları

بسم الله الرحمن الرحيم

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI - 840

CEP KİTAPLARI - 99

Tashih
İsmail DERİN

Grafik & Tasarım
Emre YILDIZ

Kapak Hat
Mehmet Arif VURAL

Baskı
KORZA Yayıncılık Basım San. ve Tic. Ltd. Şti.
Tel.: 0.312 342 22 08

2.Baskı, Ankara - 2012

Din İşleri Yüksek Kurulu Kararı: 16.02.2011/16

2012-06-Y-0003-840
ISBN: 978-975-19-5035-2
Sertifika No:12930

İletişim
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Bulvarı
No:147/A 06800 Çankaya/ANKARA
Tel: 0 312 295 72 93 - 94
Faks: 0 312 284 72 88
e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

Dağıtım ve Satış
Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü
Tel: 0 312 295 71 53 - 295 71 56
Faks: 0 312 285 18 54
e-posta: dosim@diyanet.gov.tr

HZ. PEYGAMBER VE MERHAMET EĞİTİMİ

DİB YAYINLARI

İÇİNDEKİLER

TAKDİM

Neden Merhamet?

Tarih boyunca ortak insanî bir değer olarak kabul edilen merhametin, şaşırtıcı bir ivme ile hayatın her alanından hatta dünyamızdan çekilmeye başladığını, insanla en derin anlamına kavuşan bu kıymetli duygudan boşalan yeri, şiddet, öfke ve zorbalık gibi insanoğlunun ortak aklı tarafından asla tasvip edilmeyen olumsuz duyguların doldurduğunu görmek, üzücü olduğu kadar düşündürücü bir durumdur. Kültür, inanç, ırk ve coğrafya tanımaksızın bütün dünya halklarını kasıp kavuran şiddet olgusu, bireyin bizzat kendisine uyguladığı fiziksel ve duygusal şiddetten başlayarak ikili ilişkilere sıçramakta, aile ve yakın çevre diyaloglarına uzanmakta, kurumların ve şehirlerin dokusuna işlemekte, nihayetinde uluslar arası ölçekte görünür hale gelmektedir.

Bütün boyutlarıyla şiddete dur deme kararlılığı ancak bilinçli ve kapsamlı politikalarla hayata yansıyacak; atılacak adımların çıkış noktası ise “merhamet” olacaktır. Merhameti bu derece güçlü kılan, kayna-

ğını "Rahman ve Rahim olan" yani şefkat ve merhameti, lütuf ve ikramı sonsuz olan Yüce Allah'tan almasıdır. Rahmetinin gazabını geçtiğini ve merhameti kendi zâtına ilke olarak seçtiğini bildiren Yüce Allah, Hz. Peygamber'in ifadesi ile yüz kısma ayırdığı merhametin sadece bir kısmını kâinattaki bütün varlıkların kullanımına sunmuş, kalan doksan dokuz birimlik kısmı ise kendi katında tutmuştur. Böylesine engin bir merhametin sahibi olan Yüce Allah'ın, elçileri vasıtasıyla insanlığa gönderdiği ilâhî dinler de elbette şiddetin karşısında ve merhametin yanında olacaktır. Nitekim O, elçilerinden de şefkat ve merhamet yüklü bir tavrı korumalarını istemiş, muhataplarına karşı hoşgörü ve nezaketten uzak bir tutum geliştirmesi durumunda çevresinden dağılıp gideceklerini Peygamber Efendimize bizzat hatırlatmıştır. Hâlbuki yukarıda kısaca tasvir edilen kan, kin ve öfke ile boyanmış tabloya bakıldığında, ilâhî dinlerin merhamet boyutundan yeterince istifade edildiğini söylemek mümkün görünmemektedir.

Bu bağlamda "âlemlere rahmet olarak gönderildiği" bizzat Yüce Allah tarafından bildirilen bir Peygamber'in tebliğinde yer alan merhamet vurgusu yeniden okunmayı, üzerinde düşünülmeyi ve şiddetin açtığı yaralara merhem olarak sunulmayı beklemektedir. "Merhametlilerin en merhametlisi" tarafından insanlığın son ümidi olarak gönderilen Hz. Peygamber, birbirlerini sevme, birbirlerine merhamet ve şefkat göstererek bütünleşme konusunda "bir vücudun organlarından farksız olan" bir toplum oluşturmakla görevlendirilmiştir. Dolayısıyla barbarlığın ya-

şam tarzı haline geldiği Câhiliye toplumunu şefkat, insaf ve adalet ile tanıştıran Rahmet Elçisi'nin izlediği yöntemler, belirlediği ilkeler, benimsediği tavırlar, aldığı kararlar kısacası merhameti öğretirken harcadığı çabalar modern zamanların insanı ile bir kez daha buluşturulmalıdır.

Böyle bir amaca katkı sağlamak adına Başkanlığımız tarafından 2011 yılı Kutlu Doğum Haftası etkinliklerinin ana başlığı "Hz. Peygamber ve Merhamet Eğitimi" olarak belirlenmiştir. Hafta boyunca gerçekleştirilecek etkinliklerle merhameti toplumumuzun gündemine taşımak, şefkati duygu dünyasından eylem boyutuna geçirebilmenin yollarını konuşmak, "ancak yeryüzündekilerle merhamete dayalı bir ilişki tarzı geliştiren kimsenin Rahman'ın merhametine kavuşabileceği" konusunda bilinç oluşturmak, kısacası Hz. Peygamber'in izinde fiilî bir merhamet seferberliğinin başlatılması hedeflenmektedir. Böylelikle televizyon ekranlarından bilgisayar oyunlarına, anne-baba-evlât üçgeninden eşler arası iletişime, siyasetten sanata, spordan eğitime hayatın her alanında şiddetin en acı örnekleriyle yüzleşmek durumunda kalan insanımız için nübüvvetin merhamet pınarına başvurulacak; kirlenen gönüller arınacak; merhameti okulda, evde, iş yerinde, çarşıda, sokakta kısacası hayat her nerede devam ediyorsa orada hakim kılacak şekilde eğitim sürecine dahil etmenin gereği ve imkanı tartışılacak ve bu çerçevede çabalara zemin hazırlanacaktır.

Prof. Dr. Mehmet GÖRMEZ
Diyanet İşleri Başkanı

İŞGAL ALTINDAKİ KALPLER VE MERHAMET EĞİTİMİ

Prof. Dr. Mehmet GÖRMEZ
Diyanet İşleri Başkanı

Yüce Kur'an'da kalplerin paslanmasından söz eden bir ayet var. Mealen şöyledir: "*… Hayır hayır! Doğrusu yapıp ettiklerinden dolayı kalplerinin üzeri pas tutmuştur.*"(Mutaffifin, 83/14)

Bu ayet nazil olunca bazı sahabiler bu mecazi vurguyu anlamakta güçlük çektiler. Kalbin pas tutması ne demektir? İnsan vücudunda en yumuşak, en latif organ olan kalp nasıl olur da pas tutar? İnsanın yaptığı işler, işlediği ameller kalbin paslanmasına nasıl yol açar. Bazıları bu sorulara cevap bulmakta zorlandılar. İşte bunun üzerine Kur'an'ın en büyük müfessiri ve mübeyyini olan Allah Resulü şöyle buyurdu: "*Kul bir günah işlediği zaman kalbinde siyah bir nokta oluşur. Bundan vazgeçip tövbe ve istiğfar ettiği zaman kalbi parlar. Günahtan dönmez ve bunu yapmaya devam ederse siyah nokta arttırılır ve sonunda tüm kalbini işgal eder*." İşte Allah'ın kitabında, "*…Hayır hayır! Doğrusu yapıp ettiklerinden dolayı onların kalpleri pas tutmuştur.*" diye anlatılan pas budur. (Tirmizi "Tefsiru'l Kur'an" 74, H.no:3390)

Aslında Kur'an-ı Hakim'de kalbe dair mecazi anlatımlar sadece "kalbin paslanması" ifadesinden ibaret değildir. Kur'an, kalbin sertleşmesinden, katılaşmasından, taşlaşmasından, taştan da sertleşmesinden (Bakara, 74), kalbin kilitlenmesinden (Muhammed, 24), bağlanmasından (A'raf, 100), kapanmasından (Fussılet, 5), kılıflara bürünmesinden (Bakara, 88), hatta kalplerin hastalanmasından (Bakara, 10), gözlerini kaybedip körleşmesinden (Hac, 46) ve sonunda mühürlenmesinden (Casiye, 23) söz eder. Bunların her birisi müstakil bir makale hatta kitap konusudur. Bu ayetlerin herbiri müstakil eserlere vücut vermiştir. Ancak burada öncelikle "Kalbi işgal eden siyah noktalar" hadisi ele alınacaktır.

İlhamını bu hadisten alan İslam bilginleri kalbin hakikatini anlatabilmek için ayna metaforuna başvurmuşlardır. Onlara göre insan kalbi, en yüce hakikatin ve bilgeliğin, hikmetin ve marifetin, Allah'ın nazargâhı olan bir aynadır. İnsanın duygularına, sözlerine ve davranışlarına yansıtılacak hakikatin ve bilgeliğin aynası kalptir. Bu aynanın ilahî nazargâh olabilmesi için iki şeye ihtiyaç vardır. Nur dediğimiz ışık ve yansıtma özelliği veren cila. Ayna iki surette varlığa ve hakikate ayna olmaktan çıkar; kendisini kuşatan nuru kaybederek karanlıklara boğulduğu zaman hiçbir varlığı yansıtamaz. Zulmet içindeki ayna sadece zulmeti yansıtır. Ayna, kendisine yansıtma özelliği veren cilasını kaybettiği zaman yine hiçbir varlığı göstermez. Aslında bu hadis aynanın birinci hâli ile ilgili değildir. Yani bu hadisle imanın nurundan, hakikatin ışığından marifetullahın aydınlığından tamamen mahrum kalmış bir kalpten söz edilmiyor. Bilakis her türlü ışığı olan an-

cak kir, pas ve lekelerle, cilasını kaybeden gönüllerden söz ediliyor.

Kadim hadis şerhlerimizde kalbi işgal eden bu siyah noktalar ve kara lekeler, inançsızlık, inkârcılık, sevgisizlik, merhametsizlik, kin, öfke, intikam, haset gibi kötü duygu ve düşüncelerle izah edilmiştir. Yalan, gıybet, dedikodu, kibir, kendini beğenmişlik, bencillik, su-i zan, tûl-i emel gibi illetler kalbi saran siyah noktalar olarak tarif edilmiştir.

Ancak bugün bunlardan daha öte anlamlar ifade ediyor. Şüphesiz kadim bütün zamanlarda siyah bulutlardan yağan bu kara lekeler kalpleri hep işgal altına almıştır. Ancak modern zamanlarda kalplere musallat olan kara lekeler yağmur sağanağına dönmüştür. Kalbi işgal eden duygular, kaygılar, sesli, sözlü bilgiler ve görüntüler sürekli değişmiş ve artış göstermiştir.

Aşk ve sevgi adı altında kalplere nüfuz eden sahte duygular, insanı insan kılan bütün değerleri feda edercesine yüreklere sinen dünyalık kaygılar, geçici makam ve mevkilere perestiş edercesine bağlılık, güç tutkusu, mal ve servet biriktirme hırsı, Kur'an'ın lağv dediği lüzumsuz, anlamsız, faydasız söz ve lakırtılar, Hz. Peygamberin şerrinden Allah'a sığındığı fayda vermeyen bilgiler. Bütün bunlar yüreklerimizi işgal eden, vücut ülkemizin sultanını esir alan, en latif varlığımıza prangalar vuran kötülüklerdir. Bazen rutinleşen dinî hayat, samimiyetten uzak ibadetler, riya ve gösteriş dolu hayır ve taatler dahi kalplere perde olabilmiştir.

Kur'an-ı Kerim'e göre, kişi ile kalbi arasında Allah vardır. (Enfâl 8/24) Kalp paslandığı ve işgal altında kaldığı zaman rabbine kapanır, perdelenir, kılıflanır ve basireti kapanır. Allah kişi ile kalbi arasından çıkar. İşgal altındaki kalplerde ilahî güzellikler tecelli etmez.

Buna göre kalplerde Rahman'ın Cemal ve Celal sıfatlarını hissedecek korku ve ümit duygularının bulunması kalbi ilahî bir rasat aracına çevirir. Fakat nefsin bu rasattan mahrum bırakılması, nefsin vesvesesi ve şeytanın aldatması kalbin, süfli ve anlamsız duygulara kapılmasına yol açar. O zaman kalp asla ilahî hakikatleri alamaz olur ve Rahman'ın ilim, hikmet ve iman nurundan yararlanmak yerine üstüne düşen değersiz arzuların gölgesiyle karanlıklara gömülür. Bu durum Kur'an'da siyah bulutlar altındaki denizlerin dibinde karanlıklara gömülmüş kendi elini kolunu dahi göremeyen kimselere benzetilir. "*Kime Allah nur vermezse onun için nur diye bir şey yoktur.*" (Nûr, 24/40)

Bugün kalbin pasını silmek ve her türlü işgalden kurtarmak için bir gönül ahlakına, yürek terbiyesine ve merhamet eğitimine ihtiyaç vardır.

İslam'ın kendisi en büyük rahmettir. İslam peygamberi âlemlere rahmet olarak gönderilmiştir. Her Müslüman bütün söz ve davranışlarında, rahmeti prensip edindiğini ilan etmek için Allah'ın Rahman ve Rahim sıfatlarını zikrederek başlar. Gönüllere giren rahmet, kâinatı kucaklayan bir merhamete dönüşür. İlahî rahmetin tecelli etmediği yüreklerde merhamet tahakkuk etmez. Merhametsiz yüreklerde sevgi, şef-

kat, ülfet, refet, rikkat bulunmaz. Bir hadiste Allah Resulü şöyle buyurmuştur: "*Merhamet ancak kalbi katılaşmış inançsız bedbahtların kalbinden kaldırılmıştır.*" (Hakim, Müstedrek, "Tevbe ve İnâbe" H.no:7632)

Merhamet eğitimi, kalbin katılığını, kasvetini, kabalığını, ğılzatini ortadan kaldıran bir eğitimdir.

Merhamet eğitimi, kalbin pasını silen, üzerindeki lekeleri izale eden, ilahî rahmet ile arasındaki kilidi açan, her türlü perdeyi, kılıfı kaldıran bir eğitimdir.

Merhamet eğitimi, kalbe rikkat, refet ve şefkat kazandıran, yürekleri işgalden kurtaran gönülleri özgürlüğe kavuşturan bir eğitimdir.

Merhamet eğitimi, kalbin basiretini açan, eşyaya ve kâinata kalp gözü ile bakmayı sağlayan bir eğitimdir.

Merhamet eğitimi, kalpleri kin, öfke, intikam, şehvet, ihtiras gibi hastalıklardan temizleyen bir eğitimdir.

Merhamet eğitimi, kalplerden kalplere şefkat ve merhamet şebekesi kuran bir eğitimdir.

Merhamet eğitimi, salt bir öğretim işi, bilgi ile yükleme ameliyesi değildir.

Merhamet eğitimi, okulla dershane arasında şaşkına dönmüş zihinlerin test çözerek elde edeceği bir eğitim değildir.

Bugün bütün insanlığı saran bir hiddet ve şiddet sarmalından söz ediliyor. Bu ise merhamet eğitimindeki eksikliktendir. Gün geçmiyor ki annesini babasını

hunharca katleden evlat haberleri gündemimizi işgal etmesin, ciğerparelerini akıl almaz yöntemlerle katleden anneler, babalar, toplu katliamlar artık sıradanlaştı. Bilim adamları, uzmanlar, siyasetçiler bütün bunların sebeplerini derin psikolojik, sosyolojik tahlillerde arayadursun, aradığımız bütün sebepler bizi şefkat ve merhametten uzaklaşmış paslı yüreklere, nasır tutmuş, katılaşmış kalplere götürecektir. Bu şefkatsizlik ve merhametsizliğin sebeplerini çağlarda, asırlarda, kadim törelerde ve geleneklerde değil, paslı kalplerde, nasırlaşmış yüreklerde, lekelenmiş gönüllerde aramak gerekir.

Kısaca kalpleri işgalden kurtarmak için yapılacak ilk iş; gönül terbiyesi ve yürek ahlakını içine alan bir merhamet eğitimidir. Kalplerdeki pası silmek, parlamasını sağlamak, yaratıcıya açmak, ışık almasını ve ışık vermesini sağlamak ancak bu yolla mümkün olur. Allah Resulü'nün sıkça yaptığı bir duayı hatırdan çıkarmamak gerekir: "*Allah'ım! Senin katından öyle bir rahmet istiyorum ki, o rahmet vasıtasıyla kalbimi doğru yola ilet.*" (Tirmizi, "Daavât" 31)

RAHMET HAKKINDA

Yağmurdur rahmetin başı...
Toprağın can suyudur; ağacın, çiçeğin, börtü böceğin umududur. Hasretle beklenir; alınır, bağra basılır. Yağdığı yere yeni hayatı, sağlığı, esenliği taşımasıyla baştacı edilir. Belki de bu yüzden eskilerin lügatında yağmur ve rahmet eş anlamlıdır.

Gözyaşı, Rabbimiz'in sunduğu rahmetin insanoğlunda çağıldamasının alametidir. Yürek yandıkça yaşarır gözler; çaresizlik, acı, hasret, elem, keder ve aşkın harareti gibi şefkat ve merhamet de ipil ipil süzülür gözlerden...

Merhametle akan gözyaşı, kainatın sureti olan insanda yağmur gibi diriltici ve çorak gönlü yeşerticidir. Kendi varlığımızı kavramaya başlamak, özbenliğimize verdiğimiz değeri ötekileştirdiklerimize de vermek ve en başta da onlara merhamet duymakla olur. Aslında bu anlamda merhamet, kendimizi buluşumuzun resmidir.

Varlık ve manası içimizde kımıldadıkça O'na giden yolların düğümleri yavaş yavaş çözülmeye, "kendimiz"e geldikçe Yaratıcı'nın rahmet çemberiyle kuşatıldığımızı idrak etmeye başlarız...

O zaman, İlahi rahmet beşerin merhameti kanalıyla ulaşmadık yer bırakmaz. Canlı cansız her mahluk bu engin rahmetten nasibini -hak ettiği ölçüde- alır.

ŞEFKAT VE MERHAMET PEYGAMBERİ

Prof. Dr. H. Kâmil Yılmaz
Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı

Kur'an'da 114 yerde tekrarlanan besmelede Allah'ın sürekli vurgu yapılan iki ismi vardır: Rahman ve Rahim. Varlık var oluşunu Rahman'ın eseri olan rahmet ve merhamete borçlu olduğu gibi, devamını da O'nun şefkatine borçludur. Kâinatın düzeni sevgiye dayanır. Sevginin temeli de şefkat ve merhamettir. Merhamet olmayan yerde sevgi, sevgi olmayan yerde şefkatten bahsedilemez. Bunlar birbirini bütünleyen şeylerdir. Bu yüzden Kur'an, yüce Peygamberimizi Rahman ve Rahim mazharı, rahmet ve şefkat peygamberi olarak takdim etmektedir. Nitekim ayetlerde şöyle buyurulur: "*Habibim, biz seni âlemlere ancak rahmet olmak üzere gönderdik.*" (Enbiya, 107); "*Andolsun, size kendi içinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya düşmeniz ona çok ağır gelir. O, size çok düşkün, mü'minlere karşı da çok şefkatli ve merhametlidir.*" (Tevbe, 128)

O şanlı nebî, âlemşümul rahmetin biricik temsilcisi olduğundan sadece bir bölgenin, bir yörenin, bir iklimin ve bir ırkın değil, topyekün insanlığın şef-

kat ve merhamet ocağıdır. Onun her şeye şâmil olan merhameti, âlemşümul rahmeti ve insanî şefkati en çok beşerî münasebetlerde ortaya çıkmakla birlikte cemâdâttan nebâtâta; yani cansız varlıklardan bitkilere ve hayvanlara varıncaya kadar bütün varlıkları kapsamaktadır. Onun insanî ilişkilerini incelediğimiz zaman şefkat ve merhametin en şâhika örneklerini görürüz. Çünkü o lânetçi değil, rahmet peygamberiydi. (Müslim, "Fedâil", 126; Tirmizî, "Deavât", 118)

Rahmet peygamberinin bu temel özelliğini Kur'an şu lâfızlarla takdim etmektedir: "*Allah'ın rahmeti sayesinde ey Muhammed! Sen insanlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba ve katı kalpli olsaydın, şüphesiz insanlar etrafından dağılır giderlerdi. Onları bağışla, onlar için mağfiret dile, iş konusunda onlarla istişâre et. Bir kere karar verdin mi Allah'a tevekkül et! Allah kendisine dayanıp güvenenleri sever.*" (Âl-i İmrân, 159) Bu ayette Allah Resulü'nün insanî ilişkilerinin zemininin rahmet ve şefkat olduğu belirtilmektedir. İnsanların yanlışlık ve taşkınlıklarına hoşgörü ile mukabele etmesi ve onlar için Allah'tan mağfiret dilemesi öngörülmektedir. Ayrıca yapılacak işlerde insanların görüşlerine başvurması tavsiye edilmekte, ancak karar aşamasına gelmiş işlerde ise, kararsızlık göstermeden Allah'a dayanarak işin sonuçlandırılması emredilmektedir.

Ayet ve hadislerin ışığında yapılan İslâm tariflerinde merhamet ve şefkat, özel bir biçimde yerini almıştır: "İslâm, Allah'ın emrini tazim; yani O'na kul olmak, O'nun yarattıklarına şefkat ve merhamet" olarak tanımlanmıştır.

İslâm'ın özünde bulunan Muhammedî şefkat ve merhamet umumîdir. Yaratılan her varlığı, Hakk'ın kudret tecellisine mazhar her şeyi kuşatmaktadır. Çünkü Allah, peygamberinin bu duyarlılıkta olmasını istemiştir. İnsanların bir dağ ve kaya parçası gibi gördüğü Uhud Dağı için söyledikleri bu mânâda çok çarpıcıdır: "*Biz Uhud'u severiz, Uhud da bizi sever.*" (Buhârî, "Cihâd", 71; Müslim, "Hac", 504) Cansız gördüğümüz bir dağın canlı gibi sevgi duygusunu anlayacak ve pozitif enerjisini kavrayacak, ancak Allah Resulü'nün gönlü gibi yüce bir gönül olabilirdi.

Sevgili Peygamberimizin bütün varlıklara şâmil şefkat ve merhametinin bitkileri, ağaçları ve çiçekleri de kuşattığını görüyoruz. Nitekim o şöyle buyurur: "*Kim bir sidre ağacını keserse, Allah onun başını cehenneme uzatır.*" (Ebû Dâvûd, "Edeb", 158-159/5239) Onun anlayışında korunmaya muhtaç ve hayatın devamı için lüzumlu olan her şey şefkat ve merhametle korunmalıydı. Bu yüzden hayvanlara eziyet eden insanları insaf ve şefkate davet ederdi. Nitekim Allah Resulü bir gün ensardan birinin bahçesine vardı. Orada bulunan deve inledi ve gözlerinden yaşlar akmaya başladı. Allah Resulü hayvanın yanına gidip başını okşadı, devenin ağlaması durdu. Sonra Resulullah bahçe sahibini arayıp buldu ve adama buyurdu ki: "*Şu hayvanı sana veren Allah'tan korkmuyor musun?...*" dedi. (Bkz. Ebû Dâvûd, "Cihâd", 44/2549)

Bir başka seferinde keseceği hayvanın gözü önünde bıçağını bileyen sahabiye; "*Sen bu hayvanı kaç defa öldüreceksin?*" (Hâkim, Müstedrek, IV, 257, 260/7570)

diye çıkışmıştı. Mekke'nin fethi için Medine'den kalkan on bin kişilik ordusuyla Mekke yakınına gelen Allah Resulü'nün, yeni yavrulamış bir köpeği askerler tarafından ezilmesin diye, başına nöbetçi dikerek koruma altına almış olması (Bkz. Vâkıdî, II, 804), Efendimizin yaratılanlara şefkatini gösteren çok önemli bir hadisedir.

Efendimizin şefkat ve merhameti bütün varlıklar için olduğu gibi, insanlık âlemi için de cihanşümûl bir vasfa sahipti. O, bir gün buyurdu ki: "Nefsim kudret elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki, birbirinize merhamet etmediğiniz müddetçe cennete giremezsiniz." Sahabiler dedi ki: "Ya Rasûlallâh! Hepimiz merhametliyiz." Allah Resulü şöyle buyurdu: "*Benim kastettiğim merhamet, sizin anladığınız şekilde yalnızca birbirinize olan merhametiniz değil, bilâkis bütün yaratılanlara şâmil olan merhamettir.*" (Hâkim, Müstedrek, IV, 185/7310)

İşte bu nebevî özellik gönül dünyamızı aydınlatan tasavvuf muhitlerine Yunus diliyle şöyle yansımıştır:

Elif okuduk ötürü/Pazar eyledik götürü
Yaradılanı severiz/Yaradandan ötürü

Sadece kendi nefsî istek ve taleplerinin farkında olup onları putlaştıran kişi ve kimseler bu âlemi imara değil, belki vîran etmeye âmâde insanlardır. Oysa insanoğlu bu âleme önce kendi gönlünü imar etmeye, ardından gönüller imarına gelmiştir. Gönlünde şefkat ve merhamet bulunmayan kimsenin başka gönülleri imar etmesi mümkün değildir. Uyuyan, uyuyanı na-

sıl uyandırabilir ki? Uyandırmak derdinde olan insanın önce kendisi uyanmalıdır. Allah Resulü bu mânâda engin gönlüyle ve diri kalbiyle ashâbını ilmek ilmek, motif motif işlemiş, onları merhamet ve şefkat önderi, sevgi eri, sevdalı insanlar hâline getirmiştir.

Muhammedî şefkat ve merhamette şikâyete ve dertlenmeye yer yoktur; çünkü şikâyet; acz ve enâniyet ürünüdür. Her şeyin kader plânında cereyan ettiğini bilen insan kimi kime şikâyet edebilir? Şefkatte hüzün vardır, gözyaşı vardır ama asla şikâyet ve dertlenme yoktur. Kendini eksik ve kusurlu görmesini bilen, başkasına kusur izafe etmekte acele etmez. Lütfa açık, ıstırap ve çileye kapalı bir gönül, hüznün erdirici hazzını asla tadamaz. Hüzündeki hazzı tadamayınca da mahzun gönüllerle bir şey paylaşamaz.

Muhammedî şefkat ve merhamet insana âlemdeki tecellîleri cemal ve celal boyutuyla kavrayıp kuşatmayı ve bunun sonucunda Allah'tan gelen acılardan burukluk duymamayı bahşeder. Nitekim bir sufî şâir bu gerçeği ne güzel ifâde eder:

Hoştur bana Senden gelen
Ya gonca gül, yahud diken
Ya hil'at ü yahud kefen
Lütfun da hoş kahrın da hoş

İslâmî anlayış, Muhammedî rahmet ve şefkat ikliminde insanları sevmeyi, sevgi denizinde buluşmayı öğütlemektedir. Bugün Müslümanlarda ve İslâm âleminde bundan farklı bir görüntü varsa, bunun kusuru ya İslâm'ı tam olarak anlamamış olan Müslü-

manlardadır, ya da Müslümanlığın gücünden korkarak, Müslümanların ve Müslümanlığın güzel yüzünü sıvayıp onu uzlaşmasız ve kötü göstermeye çalışanlardadır. Müslümanlarda görülen pek çok hata ve kusuru hemen İslâm'a hamletmek, insaf ölçüleriyle bağdaşmaz. Üstelik önümüzde şefkat ve rahmet nebisi ve onun örnek hayatı varken.

MERHAMETİN ZİRVESİ UHUD

Uhud, İslam'ın ikinci büyük meydan sınavıdır. Uhud, başta Hz. Peygamber olmak üzere bütün Müslümanların çok acı çektikleri bir yerdir. Bu acılardan Hz. Muhammed (s.a.s.)'in payına, başta amcası Hz. Hamza olmak üzere sevgili arkadaşlarından onlarcasının şehit edilişi ve ordusunun dağılışını görmek gibi en büyüklerinin yanı sıra; üzerine defalarca kılıç savrulması, yanağının yarılması ve diş etine kılıç saplanması gibi göreceli olarak daha küçükleri de düşer.

Büyük küçük bu acıların hepsinin yaşandığı en sıcak dakikalarda, sığındığı dağın yamacında ellerini kaldırır ve bütün bunlara neden olan Mekkeli putperestler hakkında dua eder:

- Allahım! Benim halkımı bağışla! Çünkü onlar gerçeği göremiyorlar. Eğer görselerdi böyle yapmazlardı.

ÖĞRENİLMİŞ MERHAMETSİZLİK

"Göz ki yaşarır, kalp ki üzülür…"

Dr. Oğuzhan TAN
Yabancı Dil ve Lehçelerde Yayınlar D. Bşk. V.

Fıtrata Yabancılaşma

İnsan, anne şefkatinden de önce tadar merhameti; henüz ana **rahm**inde ete kemiğe bürünürken...

Anne karnının merhameti, şefkati ve kuşatıcı koruması sayesinde doğar insan. Onu, merhamet kadar besleyen, geliştiren, büyüten, çoğaltan, destekleyen başka bir duygu yoktur. Bu nedenle, anne babaya verilen en güçlü duygu merhamettir. İnsan yavrusunun, tamamen aciz ve çaresiz bir halde geldiği dünyadaki ilk gıdası anne sütü olduğu kadar anne şefkatidir. İnsanın adeta içine doğduğu merhamet, aynı zamanda farkında olmadan, benimsediği ilk duygudur.

Merhamet insan fıtratının böylesine ayrılmaz bir parçası iken, bazen insan zaman içerisinde fıtratına yabancılaşır, özünden uzaklaşır, kalbi katılaşır ve gün gelip bir hırsıza, bir katile dönüşür. ***Merhamete muhtaç bir halde dünyaya gelen insanı, merhametsizleştiren, onu özünden ve fıtratından uzaklaştırarak "kötü" yapan şey nedir?*** Masum bakışları kinle dol-

duran, yumuk elleri öfke yumruğuna döndüren, fıtrî safiyeti bozan ve kalpte, her türlü güzel duyguyu yutan kara delikler açan bu süreç neden ve nasıl yaşanmaktadır? Bu soru, cevabını arayan varoluşsal bir sorudur.

Hz. Peygamber (s.a.s), "Merhamet etmeyen, merhamet görmez" buyurmaktadır. Bu hadis, Türkçeye "merhamet etmeyene merhamet olunmaz" şeklinde de çevrilmiştir. Bu şekilde yapılan çeviriden şu anlaşılmaktadır: "Başkasına merhamet etmeyerek, haksızlık eden kimseye, yaptığı haksızlığın ve verdiği zararın karşılığı olarak ceza verilirken merhamet edilmez." Başka bir deyişle burada, cezaî bir prensip vaz' ediliyormuş gibi anlaşılmaktadır. Oysa hadisin anlamı ve ortaya çıkış bağlamı bundan çok farklıdır: Hz. Peygamberi, torunu Hasanı öperken gören bir kişi "benim on çocuğum var ama şimdiye kadar hiçbirini öpmedim" deyince Hz. Peygamber, "Merhamet etmeyen, merhamet görmez" buyurmuştur. (Buhari, "Edeb" 18) "Onlara merhametle sevgiyle davranmazsan o çocuklar sevgiyi merhameti öğrenemez ve sonuçta sen de dahil olmak üzere hiç kimseye merhamet gösteremezler" demek istemiştir.

Bu hadisten çıkan zorunlu mana şudur: "Merhamet görmeyen merhamet göstermez." Çünkü insan tabiattaki diğer canlılardan farklı olarak, sevgi ve merhametle büyür. Merhamet görmemiş bir insanın başkalarına merhamet göstermesi beklenemez.

Merhamet, ebeveynlerin yavrularına karşı gösterdikleri, anlık ve insiyaki bir şefkat hissinin adı değildir. Gerçek merhamet, ***bütüncül ve sistemli*** bir merhamettir. Çocuğun temel ihtiyaçlarını karşılamaya indirgenmiş bir merhamet eksiktir. Asıl merhamet, çocuğu maddî ve manevî dünyası olan, şahsiyet sahibi bir birey olarak görüp onu dünya ve ahiret hayatı konusunda bir bütün olarak hazırlıklı hale getirmektir. Anne babalar merhameti sadece çocukluk dönemi ile sınırlı görmemeli; çocuklarının büyüyeceği zamanları hatta onların ahiretlerini de bu merhametin kapsamı içine almalıdırlar. Dolayısıyla merhamet, çocuklar için bütün iyilikleri ve güzellikleri kapsayan, onların karakterini güzel hasletlerle mayalayan, geleceğe yönelik bir eğitim süreci olmalıdır.

Merhametsizliğin çeşitli adlar altında bir sarmal halinde ve ***sistematik*** bir şekilde toplumu içine çektiği bir zamanda merhameti, münferit bir acıma hissinden ibaret saymak yetersiz bir bakış açısı olacaktır. Hz. Peygamber (s.a.s), "Müslümanlar birbirlerine karşı gösterdikleri dostluk, merhamet ve şefkatte yekvücut gibidirler. Vücudun bir organı rahatsızlansa diğer organlar o rahatsızlığı hisseder." buyurmaktadır. Hz. Peygamber'in merhametle ilgili hadislerine baktığımızda onun merhameti bütün topluma yaymak istediğini ve bir *merhamet toplumu* inşa etmek istediğini görmekteyiz.

Modern Zamanların Merhameti

İnsan bir hayat mücadelesinin (kebed) içine doğmakta ve sosyal hayatın tüm evrelerinde başarılı olabilmek için hemcinsleri ile bir rekabete ve mücadeleye girmek durumunda kalmaktadır.[1] Okulda, ticâri hayatta, toplumsal hayatta, siyasette diğer insanlardan daha başarılı olmak için rekabete girmek, adeta kaçılması mümkün olmayan bir seçenek olarak karşımızda durmaktadır. Üstelik başarının çalışmayla orantılı bir şekilde elde edilemediği toplumlarda ya da ortamlarda, yükselmek ve dikkat çekmek için çalışmak dışında, başka rekabet alanları da oluşmaktadır. ***Modern toplumlar rekabet-başarı diyalektiği üzerine kurulmuş toplumlardır. Ancak "rekabet" ve "başarı"nın ne olduğu üzerinde yeterince durulmamakta; bu iki kavram, gücünü bireylerin ve toplumun manevi dünyasına kadar yansıtabilen hoyrat ve başıboş birer etki merkezine dönüşebilmektedir.***

Modern çağın rekabet anlayışı, merhamete hayat hakkı tanımamakta; merhamet, insanın dinamizmini prangalayan, yeteneklerini ahlakî-insanî bazı kayıtlarla daraltan, üretimi düşüren bir kavram olarak sunulmakta ve rekabet esnasında her türlü yola başvurmak mübah sayılmaktadır. Rekabetin acımasızca yapılması ise başarının yegane yolu ve yöntemi olarak gösterilmektedir. Çünkü rekabet dünyasında bazıları başarıya ulaşırken bazıları da başarısız olacaktır. Bu bakış açısına göre, rakiplere karşı merhametsizlik,

1 "Biz, insanı (yüz yüze geleceği nice) zorluklar içinde yarattık." (Beled, 90/4)

elemeye ve rekabete dayalı olan sistemin adaleti olarak görülmektedir.

Diğer taraftan "başarı", ön plana çıkmakla özdeşleştirilmekte; tevâzu, merhamet ve paylaşım başarının önünde bir engel gibi görülebilmektedir. İnsanın kendisini olduğundan daha bilgili, daha yetenekli, daha büyük gösterebilmesi için çaba sarf etmesi gerekli görülmektedir. Tevâzuda, tekebbür ile elde edilemeyecek bir gücün saklı olduğu; paylaşımda bencillikle ulaşılamayacak bir mutluluğun olduğu; merhamette, acımasızlıkta olmayan bir verimliliğin olabileceği unutulmaktadır. Başarının, zekanın, aklın, ancak tevazu elbisesi içerisinde güzel göründüğü hatırdan çıkabilmektedir.

Zihinlerin öğrenilmiş merhametsizlikle kodlandığı bir dünyada "her koyun kendi bacağından asılmakta", "gemisini kurtaran kaptan sayılmakta", "bize dokunmayan yılan bin yıl yaşamakta" ve sonuçta "merhametten maraz doğmaktadır".

Bütün bunlar karşısında, "başarı" yeniden tanımlanmalıdır. Aynı şekilde, "mutlak rekabet" yerine, "haklı ve meşru rekabet" kavramlarını ikame etmek gerekmektedir.

Kendimizi Hapsetmek İçin Ördüğümüz Duvar: Bencillik

Mutluluğun kaynağının sadece maddiyata indirgenmesi halinde madde için geçerli olan teoriler, mutluluk için de geçerlilik kazanacaktır. Maddi dünyada "kaynakların sınırlılığı" teorisi vardır. Bu durum-

da mutluluğun kaynağı olan maddiyatın sınırlı olması mutluluğun da sınırlı olmasını getirecektir. İnsanı bu dünyada mutlu kıldığı düşünülen maddi varlıklar herkesi mutlu etmeye yetmeyeceğinden, kaynakların adil bir şekilde paylaşılması da mümkün olmayacaktır. Bu ise mutluluğu elde etme konusunda bencilliği doğuracaktır. ***Oysa mutluluğun kaynakları sanıldığı gibi sınırlı değildir. İnsanın manevi dünyası, maddi dünyasından çok daha zengindir ve mutluluğun asıl kaynağı buradadır. Unutmayalım ki; eğer mutluysak bir kalbimiz olduğu için mutluyuz.*** Kendi iç dünyasında mutluluğu elde edemeyen birey dış dünyadaki maddî nimetlerle belki eğlenebilir, ancak mutlu olamaz.

Mutluluk paylaşılmak için vardır. "Ötekinin mutluluğu olmayınca benim de mutluluğum olmayacak" bilgisine sahip olan insan mutlu olmaya namzet insandır. Sadece kendi rahat ve refahlarına odaklanarak, sahip olduklarını paylaşmamak için etraflarına bencillik duvarı örenler, kendilerini yalnızlaştırmaktan öte bir şey yapmış olmazlar. Kendi nefislerini üstün tutarak, ona ayrıcalıklı bir yer verenler diğer nefislere değer vermezler. Hz. Peygamber'in de ifade ettiği gibi kişinin her türlü nimeti sadece kendisi için istemesi, imanındaki hamlığa işaret eder.

Mutluluğunu başkaları ile paylaşabilen, onların mutlu olması için bir şeyler yapabilen, hayata onların gözüyle bakabilen, onların zor hallerinde kendi muhtemel zor halini görebilen ve bütün bunları bir davranış nosyonu haline getiren bireylerin sayısının art-

tırılması için derin bir şuur yenilemesine ve köklü bir anlayış değişikliğine ihtiyaç vardır.

Ötekileştirme/Öteleme

Diğer insanlara karşı zalimliği, acımasızlığı bilinçaltında meşrulaştıran şeylerden biri de ötekileştirmedir. Din, dil, ırk, cinsiyet, kültür gibi aidiyetler temelinde gerçekleştirilen ötekileştirme, "öteki"ni bizden farklı bir hüviyete büründürmekte ve onun karşısında hakim pozisyon alarak onu "yargılamayı", "ötelemeyi", "dışlamayı", "dönüştürmeyi" hatta "yok etmeyi" meşru hale getirmektedir. Sonuçta kendi yavrusuna şefkatle davranan bir kişi, ötekileştirdiği insanın da bir anne-babanın çocuğu olduğunu unutabilmektedir. İnsanın kendi kazanımı olmayan hiçbir paye ve statü övgü ya da yergi konusu olamayacağı halde, kişisel ya da toplumsal kişiliğimizi oluşturan aidiyet unsurları üzerinden yapılan çatışma insanlık tarihi kadar eskidir. İnsan hakları konusundaki birçok olumlu gelişmeye rağmen "ötekileştirme" hâlâ merhametsizliğin en önemli sebeplerinden biri olmaya devam etmektedir. Ötekileştirme, töremize, örfümüze ve inancımıza sirayet eden sinsi bir hastalıktır. Bu hastalığı taşıdığımızı fark etmediğimizden ötekine merhametsizlik, düşünce ve davranışlarımıza yansımakta ve bu merhametsizliğin ahlakla, değerle telifi mümkün görülebilmektedir. Sonuçta ilke, ahlak ve erdem sahibi olarak görülen kimseler dahi zaman zaman merhametsizliği meşru görebilmektedir.

Şiddet: Modern Çağın İletişim Dili

Toplumları ve uluslar arası ilişkileri derinden etkileyen küresel çaplı şiddet olayları bir yana, şiddet bireylerin günlük hayatlarında en çok başvurdukları iletişim biçimlerinden biri haline gelmiş durumdadır. Şiddet giderek normalleşmekte ve hayatımızda kalıcı hale gelmektedir.

Sosyal evrim kuramı olarak bilinen görüşe göre, saldırganlık ve şiddet insan türünün en temel özelliklerinden biridir ve onun evriminde önemli rol oynamıştır. İnsan toplulukları arasındaki savaşların kökeninde de insandaki doğal saldırganlık eğilimi aranmıştır. Hatta birçok hayvan türünün ve insanın ortak bir özelliği olan saldırganlığın, boşaltılması gereken güçlü bir birikim yarattığı ve bu nedenle belirli bir uyarıcıya tepki olarak zaman zaman serbest bırakılması gerektiği ileri sürülmüştür. Toplu yıkımların ve ölümlerin yaşanmasına neden olan savaşların gerisinde insandaki şiddet eğilimini normalleştiren böylesi mekanik bir anlayış yatmaktadır. Saldırganlığın doğal bir güdü olduğu kanısı, faşizan anlayışların belirli dönemlerde yaymak istediği, insanı "hayvanî içgüdülerle" tanımlayan indirgemeci bir yaklaşımdan ibarettir.

Özellikle 2. Dünya savaşının sonuçlanmasına kadar Batı'da bu görüşün savaşların felsefi altyapısını oluşturduğu söylenebilir. (Tıpkı yakın zamanda yaşanan bazı savaşlarda "Zamanın Sonu" ve "Medeniyetler Çatışması" teorilerinin birer teorik zemin olarak kullanılması gibi).

Yakın dönemlerde ortaya çıkan, çatışmayı ve onun kökeninde yatan şiddeti toplumların kültürel kalıtımları ile açıklayan yaklaşımlar da vardır. Bugün saldırganlık ve şiddet, toplumsal dinamikler çerçevesinde, bütüncül bir bakış açısıyla anlaşılmalıdır. Çünkü çatışma ve şiddet, birbirleriyle ilişki içinde olan bireyler ya da gruplar arasında yaşanmaktadır. Üstelik şiddet, çoğu zaman, sanıldığı gibi sadece ilkel bir duygudan kaynaklanan bir davranış şekli olarak ortaya çıkmamakta; aksine, çağdaş birtakım konseptlere ya da kadim inanışlara dayandırılabilmektedir. ***Başka bir deyişle şiddet genetik kodlardan çok kültürel kodların ürettiği bir davranış biçimidir.*** Şiddet dinlerin, inanışların, ideolojilerin doğrudan doğruya ortaya koyduğu bir şey olmasa da insanlar, şiddet eğilimlerinde bunları birer referans olarak alabilmektedir. Oysa hoşgörüsüzlüğün gerçeklik iddiasında olan bir dinle hiçbir ilgisi olamaz.

Maalesef toplumsal hayatın her aşamasında şiddetle karşı karşıyayız. Saldırganlık normalleştirilmekte, şiddet hayatın her alanında bir iletişim diline dönüşmekte ve talepler bu dil üzerinden ifade edilmektedir. Örneğin "yanlış olanın düzeltilmesi" amacıyla uygulandığında şiddet meşru sayılabilmektedir. Şiddetin sadece fiilî baskıdan ibaretmiş gibi algılanması bile, bunun dışında kalan şiddet türlerini kanıksadığımızı göstermektedir. Bu meşruiyetin oluşturulmasında aile ve toplum yapısının etkisi ise son derece önemlidir.

Yok Edilen İnsan - Yitirilen İnsanlık

Yüzyıllardır geliştirilen bir refleksin neticesi olsa gerek, bizler sadece katledilene, kandırılana, soyulana, mağdur edilen insana merhamet ediyoruz. Katilin, hırsızın, aldatanın şahsında yitirilen "insanlık" kavramını unutuyoruz. Aslında hayatın sona ermesi bakımından öldürülen insan ile ölen insan arasında hiçbir fark yoktur. Her ikisinde de bir can, bu dünyadan ayrılmaktadır. Fakat öldürmek, bir canın yok olmasından daha derin bir anlama sahiptir Her bir cinayet, maktülün şahsında "yok edilen bir insan", katilin şahsında ise "yok edilen insanlık" demektir. Bundan dolayı "bir canı öldüren bütün insanları öldürmüş gibidir." (Mâide, 5/32)

İnsan onurundan en çok bahsettiğimiz şu zamanda dahi dünyanın birçok yerinde bireysel ve toplu cinayetler işlenmektedir. Senelere yayılan zulümler ve cinayetler sürüp giderken, bizler sadece mağdurları ve maktülleri hatırlıyor, onlar için üzülüyoruz. Oysa "insan" için üzüldüğümüz gibi, "insanlık" için de üzülmeli ve bunun için daha çok şey yapmalıyız.

Devredilen Merhamet

Dünyevileşiyoruz. Dünyevileşme **"*sorumlulukları unutma ve unutturma*"** üzerine kurulu bir düzen... İyi bir "dünyevî" olmak için "iyi insan"lığımıza da halel getirmeden birçok sorumluluğumuzdan sıyrılıyoruz. Böylece hem kendimize olan saygımız baki kalıyor hem de sorumluluğumuzdan sıyrılmış oluyoruz.

İhtiyar anne babalarımıza bakacak huzurevleri, yoksulları doyuracak aşevleri, hastaların ihtiyaçlarını karşılayacak sosyal sigortalar, yetimleri koruyacak esirgeme kurumları var. Yoldaki yaralıyı alacak ambulans var. Devletin polisi, hakimi var. Bizimse yapılacak işlerimiz var. Vaktimiz sadece bu işleri yapmaya yetiyor. Paramız ise ancak bize yetecek kadar. Evlerimiz dar. Sonuçta her sorumluluğu yerine getirecek birileri var. Böyle düşünüyoruz.

Devletin, ihtiyacı olan insanlara kol kanat germesi, onları koruması gayet tabii ki istenilen ve olması gereken bir şeydir. Fakat, anne-babalar huzurevlerine gönderilerek çocuklarından ve torunlarından izole ediliyorsa; yaşlı anne-babalar devletin koruyucu şefkatini görüp, yavrularının şefkatini göremiyorlarsa, orada merhametsizlik ortadan kalkmış değildir.

Kendimizden başlayarak, ailemizden, komşularımızdan, çevremizden, ülkemizden ve dünyadaki her şeyden sorumlu olduğumuzu unutmamalıyız. Merhamet, sorumluluk duygusuna sahip kişilerde gelişen bir duygudur. Bu nedenle eğer çocuklarımıza merhamet eğitimi vermek istiyorsak, onlara yaşlarına uygun sorumluluklar vermeliyiz. Aksi halde, sorumsuzluğun onları daha mutlu kılacağının büyük bir yanılgıdan ibaret olduğu çok geçmeden ortaya çıkacaktır.

Merhamet, başkalarının ihtiyaç ve ızdırabını ruhumuzda hissedebilmek demektir. Bu bağlamda yetimleri özellikle anmak gerekir. Çünkü küçükken anne-babalarını kaybeden çocuklar, sevmeye, sevilmeye,

merhamete, bakıma, güvene, nasihate ve eğitilmeye daha çok muhtaçtırlar. Yetimler, anasızlığın babasızlığın doğurduğu duygusal eksikliği, maddi yoksulluktan daha çok hissederler. Bu nedenle olsa gerek, yetimlik deyince, çoğu zaman yoksunluk gelir aklımıza yoksulluktan da önce…

Duhâ suresindeki dört kısa cümleden oluşan o dört ayet üzerinde biraz düşününce anlıyoruz ki; Yüce Allah, bize Hz. Peygamber (s.a.s) yetim kaldığında onun için neler yaptığını anlatmakta ve adeta dikkatlerimizi aynı şeylerin bütün yetimler için de yapılması gerektiğine yönlendirmektedir. Bu dört ayeti, sadece Hz. Peygamberin çocukluğunu tasvir eden ayetler olarak değil de aynı zamanda yetimler konusunda önümüzü aydınlatan kandiller olarak değerlendirmeliyiz.

"Seni yetim bulup, muhafaza etmedi mi?" (Duhâ, 93/6)

Görüldüğü üzere burada ilk olarak belirtilen husus yetimin muhafaza edilmesidir. Çünkü anne babasını kaybeden bir yavrunun karşı karşıya kalacağı ilk sorun onun barınması ve yiyeceğinin, içeceğinin karşılanmasıdır. Bu açıdan yapılacak ilk iş, yetimin ortada bırakılmaması ve gereken her türlü bakımın sağlanmasıdır.

"Seni doğru yoldan sapanların içerisinde bulup, sana doğru yolu göstermedi mi?" (Duhâ, 93/7)

Yetimlerin barınma ihtiyacı karşılandıktan sonraki en önemli ihtiyaçları onların eğitilmesi, iyiliğe, güzel-

liğe ve doğruluğa yönlendirilmesidir. Birinci aşamada maddî bir destekten bahsedilirken ikinci aşamada çocuğun, geçirdiği bu duygusal sarsıntının etkisiyle dünya ve ahiret namına kötü sayılabilecek bir hayata sürüklenmemesi için ona yardım etmek, onu eğitmek ve onu sevmekten bahsedilmektedir. Bu aşamadaki yardım ise manevi bir yardımdır.

"Seni muhtaç bulup muhtaçlıktan kurtarmadı mı?" (Duhâ, 93/8)

Yetim ile ilgilenmek demek, Ramazan'da ya da bayramlarda onun cebine para sıkıştırmaktan ibaret değildir. Yetimle ilgilenmek demek, ayakları üstünde duruncaya kadar ona olan maddi ve manevi desteği sürdürmek demektir. Başka bir deyişle yetimlere edilen yardım, sürekli ve hedefli bir yardımdır.

"Öyleyse sakın yetimi ezme!" (Duhâ, 93/9)

Bu ayet ise yetimin toplumsal ve insanî haklarına özen gösterilmesi gerektiğine işaret etmektedir. "Yetimi ezme" tabirinden "yetimi ezdirme ve onun eziklik hissetmesine izin verme" anlamını çıkarmak da pekala mümkündür. Bir kimsenin annesiz babasız olması, gerek çocukluğunda gerekse yetişkinliğinde himayesiz olması ne şekilde olursa olsun onun sosyal hayatta ezilmesine kapı aralamamalıdır.

Yetimler konusunda iki husus üzerinde özellikle durulmalıdır:

Birinci husus: Yetim malını yemenin vehameti birçok ayet-i kerimede ve hadis-i şerifte ifade edil-

mektedir. Unutulmamalıdır ki yetim malını yeme durumunda olanlar genellikle o yetimin amcası, dayısı, dedesi veya kardeşi gibi yakın akrabalarıdır. Çünkü yetimin velayeti ve vesayeti yakın akrabalarında bulunmaktadır. Dolayısıyla yetime ait mal, çoğunlukla yakın akrabaların tasarrufu altındadır.

İkinci husus: İslam'da evlat edinme yasaklanmıştır. Ancak bundan, yetime destek olmanın, ona kefalet etmenin, onu bir aile sıcaklığına kavuşturmanın da yasaklandığı anlaşılmamalıdır. Yasaklanan, çocukların asıl neseplerinin unutturulması ve yeni bir nesep icat edilmesidir. Nitekim bu konudaki ayetlerde, "Çocukları babalarına nispet ederek çağrınız" (Ahzâb, 33/5) buyrulmakta ve nesebin korunmasına işaret edilmektedir. Yoksa yetimlerin evlere alınmasında, onlara kefalet edilmesinde herhangi bir sakınca yoktur. Nitekim ayette, "Sana yetimler hakkında soru soruyorlar. De ki; onlara karışıp, onlarla birlikte yaşarsanız bunda bir sakınca yoktur. Onlar sizin kardeşlerinizdir." (Bakara, 2/220) buyrulmaktadır.

Yetimlerin koruyucu aile ortamında bulunmaları - maddi kefaletin ötesinde- onların duygusal açıdan sağlıklı bireyler olmalarını sağlaması bakımından son derece önemlidir.

Çevreye Merhamet

İçerisinde yaşadığımız doğal çevre ve bu doğal çevrenin sakinleri, ilahî "teshîr"in bir muktezası olarak insanın istifadesine sunulmuştur. Bir bütün olarak dünya bizi sırtında taşımaktadır. Kainattaki dengeyi ve

ölçüyü bozmamalı, yaşanılan çevreyle olan ilişkimiz "***kullanmak***"tan çok "***sevmek***" esasına dayanmalıdır. Çünkü merhamet, insanlar ve diğer canlılar için dünyayı emin bir yer kılmaktır.

Sonuç

Merhamet eğitimi derken, bilmediğimiz bir şeyi öğrenmekten bahsetmiyoruz. Ruhumuzun derinliklerinde aşinalığımızı hiçbir zaman yitirmediğimiz, benliğimizin ana motiflerinden biri olan ve fakat zaman zaman dünya hayatının tozuyla kiriyle küllenen bir hasletimizi yeniden, daha güçlü bir şekilde ve bir daha unutmamak üzere hatırlamaktan bahsediyoruz.

YETİME BABA OLDU

Uhud'ta şehit düşen bir müslümanın küçük oğlu, aynı gün akşamüstü yaralı ve acılı Hz. Peygamber'e sorar:

- Babam nerede?

- Baban şehid düştü.

Şehit çocuğu ağlamaya başlar. Hz. Peygamber başını okşar, kucağına alır ve çocuğa sorar:

- İster misin, ben baban olayım, Ayşe de annen olsun!

SEVGİ VE MERHAMET ERDEMİ

Doç. Dr. Ahmet KELEŞ
Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

İnsanı insan yapan, onu diğer varlıklardan farklı ve üstün kılan birtakım erdemler vardır. Bu erdemler, insan denilen varlığın yaratılmasının da sebepleridirler. Allah, yaratmış olduğu diğer tüm varlıkları insanın hizmetine vermiş ise, insanda görmek istediği ve insanın yeryüzünde varlığın halifesi, en üstünü ve şereflisi olduğunu kanıtlayacak erdemlerini göstermesi içindir. Bu erdemleri burada sayamayız, ancak sayabileceğimiz bütün erdemleri erdem yapacak bir şey var ki o da; “sevgi ve merhamet”tir.

Bir hadislerinde Hz. Muhammed (s.a.s.); “Allah, varlığı yaratmayı murat edince; ‘*merhametim gazabımı geçmiştir*’ diye yazdı”, buyurmuşlardır. (Müslim, “Tevbe” 4) Merhameti gazabından önde ve fazla olan Allah, bu merhametinin bir sonucu olarak varlığı yaratmış ve varlık içinde insana en şerefli konumu bahşetmiştir. Bu nedenle varlık bizatihi sevgi ve merhamettir. Bunlar ilâhî sevginin somut görüntüleridir.

İnsan, doğasında hem sevgi ve merhameti, hem de gazap/öfke ve acımasızlığı birlikte bulunduran bir

varlıktır. Allah, bizi bu eğilimlerimizle sınamakta ve hangi yönümüzü ön plâna çıkaracağımıza bakmaktadır. Şayet sevgi ve merhamet duygularımızı ön plâna çıkarır, davranışlarımıza, insanlarla ilişkilerimize, varlıkla münasebetimize yansıtabilirsek, erdemli bir insan olacak, tüm varlığa sevgi ve merhamet penceresinden bakabileceğiz. Tüm varlığı sevebilmek, onlarla bütünleşebilmek, bizde öyle bir karakter oluşturur ki, artık bizim, ne doğaya (çevremize) ne de başkalarına zarar vermemiz söz konusu olur.

Sevmek, merhametli olmak, duyarlı olmaktır. Sevmek, var olmaktır. Varlıkta kemale ermektir. Merhamet, insanı diğer tüm varlıklara karşı hassas kılar. İnsan onları kendisinden bir parça gibi görür. Hele kendi cinsinden olan insanları nefsi gibi görür. Bu öyle büyük bir erdemdir ki, bu noktaya, bu kemale ermiş bir insan, dünyanın neresinde olursa olsun, bir insanın hüznünden hüzünlenir, kederinden rahatsız olur. Onları çözebilmek için kendisinden bekleneni yapmak ister. Keza, insanların sevinçleriyle sevinir, onların gülmelerinden, mutlu olmalarından tarif edilemez bir haz duyar.

İslâm dininin beslediği ve olgunlaştırdığı öyle büyük bir erdemdir ki, çağımızın soğuk, birbirine karşı ilgisiz, sevgisiz insanları için cankurtaran simidi gibidir. Bugün insanlar, bir başkası tarafından sevildiğini fark edince öyle mutlu oluyor ki, bu mutluluğu başka hiçbir şeyle ona veremezsiniz. Evladından sevgi ve merhamet bekleyen ana-babalar, kardeşler, komşular, yurttaşlar ve tüm insanlık… Özüne, kendine, ya-

ratılış gayesine dönmek istemektedir. Yani, sevgiye ve merhamete…

Allah'ın sevgi ve merhametine nail olabilmemiz için, sevgiyle dolmamız, merhametle coşmamız gerekmektedir. Gelin kalplerimizdeki nefreti atıp birbirimizi sevelim! Gelin, acımasızlığın bizi katılaştırmasından merhamet erdemi ile kurtulup, acıyan ve bunun için de Allah'ın kendisine merhamet edip kusurlarını örtüp bağışladığı kimselerden olalım. Gelin insanları, sadece insan oldukları için sevip merhamete layık olarak görelim. Allah'a yükselen sevgi ve merhamet merdivenini kullanalım. Hiçbir yol, sevgi ve merhamet kadar bizi Allah'a emniyetli bir şekilde ulaştıramaz. Şiirlerdeki sevgiyi, türkülerdeki sevgi ve merhameti, yüreklerimize indirip, sevgi ve merhametin birer abideleri hâline gelelim.

İşte o zaman, paylaşabileceğiz, birlikte olabileceğiz, üretebileceğiz, ilerleyebileceğiz, sorunlarımızın üstesinden geleceğiz, ölenlerimize ve yaşayanlarımıza karşı sorumluluklarımızı yerine getireceğiz. Sevgiden var olan varlıkta sevgi olacağız…

ALLAH'IN MERHAMETİ

Bir defasında Allah Resulü'nün huzuruna birtakım esirler getirilmişti. Esirlerin arasında bulunan çocuğunu kaybetmiş emzikli bir kadın, gördüğü her çocuğa koşup onu kucaklıyor, bağrına basıp emziriyordu. Resulullah, o kadını bize gösterdi ve,

- Ne dersiniz, bu kadın çocuğunu ateşe atar mı? diye sordu.

- Hayır, kesinlikle atmaz, dedik.

Bunun üzerine Hz. Peygamber;

- İşte Allah Teala kullarına, bu kadının çocuğuna olan şefkatinden daha merhametlidir, buyurdu.

RAHMAN İSMİNİN VARLIK VE İNSANDAKİ TECELLÎSİ: ŞEFKAT VE MERHAMET

Prof. Dr. Osman TÜRER
Atatürk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi

Cenab-ı Hakk'ın her bir isim ve sıfatının varlık âleminde bir tecellîsi söz konusudur. O'nun yüce isimlerinden biri de Rahman'dır. Her besmele çekişimizde zikrettiğimiz bu isim, Allah Teâlâ'nın yaratmış olduğu her varlığa rahmet ve merhametle muamele edişini ifade eder. Yüce Mevlâ, mahlûkâta merhametiyle muamele ettiği gibi, onların fıtratına sevgi, şefkat ve merhamet duygusunu da yerleştirmiştir. Canlı ve cansız tüm varlık âlemini ayakta tutan ve devamını sağlayan şeyin, fıtratlarına yerleştirilen bu duygu olduğunu söyleyebil iriz.

Etrafımıza ibret nazarıyla bir baktığımızda, tüm canlılarda muhteşem bir sevgi ve merhamet ilişkisinin cereyan ettiğini görürüz. En basit bir canlıdan, en vahşî olduğu sanılan hayvanlara ve en mükemmel varlık olan insana varıncaya kadar tüm canlılarda, hayat âdeta sevgi ve merhamet üzerine kurulmuştur. Varlıkların neslinin devamı temelde bir sevgi ilişkisine dayandığı gibi, onların varlıklarını idame ettirebilmeleri de, yine aralarındaki sevgi, şefkat ve merhamet

ilişkisiyle sağlanmaktadır. Televizyonlarda zaman zaman yayınlanan belgesellerde çok enteresan örneklerini izlediğimiz, en basitinden en vahşîsine, hayvanlar âlemindeki sevgi ve merhamet ilişkileri karşısında hayranlık duymamak mümkün değildir. Bir anne kuşun yavrusunu beslerken, onu tehlikelerden korurken göstermiş olduğu akıllara durgunluk veren gayret ve fedakârlık; yırtıcı bir hayvanın, yavrularını ve hemcinslerini koruma adına, hayatını tehlikeye atarcasına ortaya koyduğu mücadele; yine bir annenin evlâdını büyütüp yetiştirirken sergilediği sevgi, şefkat, merhamet ve fedakârlık örnekleri, onların fıtratlarına Cenab-ı Hak tarafından yerleştirilen sevgi ve merhamet duygusunun fiiliyata dökülmesinden başka bir şey değildir. Bir başka ifadeyle, her bir varlık çeşidi, ilâhî sevgi ve merhametten kendi payına düşeni almıştır. Yunus Emre'nin dediği gibi;

"Çalab'ın dünyâsında yüz bin türlü sevgi var,
Kabul et kend'özüne gör hangisi lâyıktır!"

Eğer varlıklardaki bu sevgi ve merhamet duygusu olmasaydı, herhalde varlığın devamı mümkün olmazdı.

Bu konu, insan ve toplum açısından elbette çok daha büyük bir önem arz etmektedir. Bilindiği gibi, varlıklar arasında insanın çok müstesna bir yeri vardır. Yaratılış özellikleri ve sahip olduğu kabiliyetler itibariyle en mükemmel varlık insandır. Dolayısıyla, ilâhî isim ve sıfatların en üst düzeyde tecellî ettiği varlık da insandır. "Allah'ın yeryüzündeki halîfesi" (En'âm, 165; Fâtır,

39) olarak yaratılmış olan insan, Rahman ism-i şerîfinin de en mükemmel temsilcisi olmak durumundadır. Ancak bunun her insanda böyle olmadığı da gözle görülen bir gerçektir. Yani bazı insanlar gerçekten birer sevgi, şefkat ve merhamet timsali iken; bazıları da kin, nefret ve düşmanlık duygularıyla dolu, zalim ve gaddar olabilmektedir. İfade etmek gerekir ki, bir çelişki gibi görünen bu durum da yine insanın yaratılış özelliğiyle alâkalıdır. Yani, insanoğlu öyle enteresan bir varlıktır ki, Cenab-ı Hak onun fıtratına sevgi, şefkat, merhamet, fedakârlık gibi müspet duyguların yanı sıra, kin, nefret, düşmanlık ve bencillik gibi menfî duyguları da yerleştirmiştir. Bu özelliğiyle insan çift kutuplu bir varlıktır.

Bununla beraber, Allah (c.c.) insana akıl ve irade kabiliyeti vermek suretiyle, iyi ve kötü, hayır ve şer, hak ve bâtıl tarzında ifade edilen, birbirine zıt iki yoldan herhangi birini seçmede onu hür ve muhayyer bırakmıştır. Ancak, kendi iradesiyle hayır ve hak yolu seçerek gereğini yapanları mükâfatlandıracağını; şer ve bâtıl yolu tercih edenleri de cezalandıracağını haber vermiştir. O halde, insanların bu konuda doğru seçimi yapabilmeleri için bir irade eğitiminden geçmeleri gerekmektedir. Yüce Rabbimiz, ilâhî rahmetinin gereği olarak, insanlara bu anlamda yol göstermek ve onların iradelerini eğitmek üzere, Hz. Âdem (a.s.)'den bu tarafa pek çok peygamber ve din göndermiştir. Peygamberlerin ve getirdikleri din ve kitapların asıl gayesi, insanları şer ve bâtıl yoldan sakındırıp, hak ve hayır yoluna sevk ederek, ebedî kurtu-

luşa ulaşmalarını sağlamaktır. Ne var ki, insanların bir kısmı bu ilâhî rahmeti görmezlikten gelerek sırt çevirmişler, bunun sonucu olarak nefsanî hevâ ve heveslerinin peşine düşerek, insanlıktan uzaklaşmış ve ilâhî azabı hak etmişlerdir. Oysa insana yakışan, gözünü ve gönlünü ilâhî rahmete açarak, Hakk'ın sesine kulak vermek ve onun yolunda yürüyerek insanlığını gerçekleştirmek ve ebedî saadete erişmektir.

İşte bu noktada, eğitimin ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. İnsanoğlu her yönden eğitilmeye muhtaç bir varlıktır. Özellikle de irade ve gönül eğitimi bu anlamda çok önemlidir. Az önce ifade ettiğimiz gibi, bütün peygamberlerin gerçek misyonu, ümmetleri nezdinde bu eğitim işini gerçekleştirmekten ibarettir. Aynı şekilde, kıyamete kadar bütün insanlığa hitab eden son peygamber Hz. Muhammed (s.a.s.)'in gönderilmesinin amacı da bundan başka bir şey değildir. Nitekim, "*Ben güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim.*" (Kenzül-Ummal, III, 16, H.no:5217) buyurarak, peygamber olarak gönderilişindeki amacın, insana yakışan tüm ahlâkî güzelliklerin gerçekleştirilmesi olduğunu ifade ederken, bunun tahakkuk ettirilmesinde kendisinin bir "muallim" ve "mürebbî" konumunda olduğunu, "Ben bir muallim olarak gönderildim." (Kenzül-Ummal, X, 147, H.no:28751) hadîsiyle beyan buyurmuştur. Üstelik onun sadece bir muallim değil, ümmetine kazandırmayı amaçladığı değerler hususunda "güzel bir örnek" olduğu da Kur'an-ı Kerim'de ifade buyrulmuştur. (Ahzâb, 21)

İşte, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in ümmetine kazandırmaya çalıştığı insanî ve ahlâkî değerlerin en önemlilerinden biri de, sevgi, şefkat ve merhamet duygusudur. Gerek onun getirmiş olduğu İslâm dininin telkin ettiği ahlâkî ve manevî değerlere, gerekse bizatihî kendi hayatında ve insanlarla ilişkilerinde sergilemiş olduğu prensiplere baktığımızda, insanlara kazandırılmaya çalışılan temel değerlerin şu iki hedefte temerkûz ettiğini görmekteyiz: 1. Allah Teâlâ'ya lâyıkıyla kulluk. 2. Mahlûkâta ve insanlara şefkat ve merhametle muamele. Bütün İslâmî öğretilerin özünü bu prensipler oluşturmaktadır diyebiliriz. Nitekim Resulullah Efendimiz (s.a.s.) de, Allah'a karşı tavırlarında "gerçek bir kul" olmanın yanında, mahlûkâta ve insanlara yönelik davranışlarında da tam bir "şefkat ve merhamet âbidesi" idi. Hz. Peygamber (s.a.s.) bizlere, ilâhî rahmet ve merhamete mazhar olmanın yolunun, merhametli olmaktan geçtiğini öğretmektedir. O'nun Allah yolunda yapmış olduğu savaşların bile temelinde, merhamet duygusunun yattığını söylemek mümkündür. Çünkü o, insanlara İslâmî ve insanî değerleri kazandırmanın önündeki engelleri kaldırmak üzere savaşmıştır. Yoksa, asla zulüm, zorbalık ve kan dökme adına savaşmamıştır. Kısacası, Efendimiz (s.a.s.) şefkat ve merhamet ekseninde bir hayat yaşamış ve ümmetine de bunu tavsiye etmiştir.

Bugün dünyanın pek çok bölgesinde savaş, zulüm, baskı ve tahakkümler yaşanıyor, insanlar arasında kin, nefret, düşmanlık ve kavgalar kol geziyorsa, bunun yegâne sebebi, insanların Allah Teâlâ'nın ve

O'nun kutlu elçisi Hz. Peygamber (s.a.s.)'in çağrısına kulak tıkaması ve İslâm'ın öğrettiği insanî, ahlâkî ve manevî değerlerin insan ve toplum hayatından dışlanmış olmasıdır. İnsanî ve manevî değerlerden, sevgi, şefkat ve merhamet duygularından soyutlanmış insanların, şahsî çıkarları uğruna yapamayacakları kötülük yoktur. Bu değerlerden yoksun insanlar, Allah'ın kendilerine bahşettiği akıl gibi bir nimeti de kullanarak, en tehlikeli varlık haline gelebilmektedirler.

İşte bu gerçeğin farkında olan ve her hususta Resulullah (s.a.s.)'ı örnek alan Allah dostu kâmil ve fâzıl şahsiyetler, insanları ciddî bir nefis terbiyesinden geçirerek, onlara sürekli sevgi, şefkat ve merhameti telkin etmeyi şiar edinmişlerdir. Onlar, ilâhî rızayı kazanmanın yolunun, bu duyguların hayata hakim olmasından geçtiğini; bütün bu duyguların temelinde de, Allah (c.c.) sevgisinden kaynaklanan varlık ve insan sevgisinin yattığını öğretmeye çalışmışlardır. Yunus Emre, "Yaratılanı hoş gördük Yaratan'dan ötürü." sözüyle bu gerçeği dile getirmiştir. Onun şu beyitleri de, aynı duygu ve düşüncenin tezahüründen başka bir şey değildir:

"Gelin tanışık idelim, işin kolayın tutalım,
Sevelim, sevilelim, dünya kimseye kalmaz."
"Ben gelmedim dâvâ için, benim işim sevi için,
Dostun evi gönüllerdir, gönüller yapmağa geldim."

Hacı Bektâş-ı Velî de, felsefesinin temelinde yatan sevgiyi bir dörtlüğünde şöyle ifade eder:

"Sevgi, muhabbet kaynar yanan ocağımızda,
Bülbüller şevke gelir, gül açar bağımızda,
Hırslar, kinler yok olur aşkla meydanımızda,
Arslanlarla ceylanlar dosttur kucağımızda!"

Allah dostlarının insanlarla sevgi merkezli ilişkilerinde temel prensipleri, "incitmemek ve incinmemek" olmuştur. Bir şairimiz bu prensibi şiir diliyle şöyle ifade etmiştir:

"Cihân bâğında ey âkıl, budur makbûl-i ins ü cin,
Ne kimse senden incinsin, ne de sen kimseden incin!"

Alvarlı Efe diye meşhur olan Muhammed Lütfî Efendi, kimseyi incitmemenin önemini bir şiirinde nakarat halinde söylediği,

"Sakın incitme bir cânı,
Yıkarsın arş-ı Rahmân'ı!"

beytiyle dile getirirken; Darendeli Osman Hulûsî Efendi de aynı tavrı:

"Sakın nefsine uyup, bir cân incitmeyesin,
Hüsn-i edebi koyup, bir cân incitmeyesin!
Hepsi kardaşlarındır, yolda yoldaşlarındır,
Halde haldaşlarındır, bir cân incitmeyesin!
Beyhûde cânın sıkıp, insanlığından çıkıp,
Dil kâ'besini yıkıp, bir cân incitmeyesin!"

dizeleriyle insanlara tavsiye etmektedir. O, aynı anlayışla, bir başka şiirinde de şu nasihatleri yapmaktadır:

"İncitme sen kimseyi, kimseye incinme hem,
Güler yüzlü, tatlı dil, her ağızın balı ol.

Güneş gibi şefkatli, yer gibi tevâzûlu,
Su gibi sehâvetli, merhametle dolu ol!"

Kısacası, toplumsal barış, huzur ve kardeşliği tesis etmenin yegâne yolu, insanların benlik duygusundan sıyrılarak, gerçek anlamda sevgi, şefkat ve merhamet duygusunu içlerine sindirmelerinden geçmektedir. Bu da ancak, ciddî, kapsamlı ve uzun vadeli, dinî ve manevî bir eğitim sayesinde gerçekleşebilir.

TÜM İNSANLIĞA RAHMET

Efendimiz (s.a.s.), insanlara karşı şefkatli ve hoşgörülü idi. Onun şefkati; inancı, rengi, ırkı, makamı, cinsiyeti ne olursa olsun bütün insanlara yönelikti. Nitekim bir Yahudi çocuğunun hastalığında, onu bizzat evinde ziyaret etmiş, ailesinin gönlünü almıştır.

MERHAMET VE ŞEFKAT ÇAĞRISI

Doç. Dr. Halil ALTUNTAŞ
Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

Allah'ın Resulü oğlu İbrahim'i kucağına almış, onu öpüyor, kokluyor. Küçük yavru son anlarını yaşamaktadır. Çok geçmeden ruhunu teslim edecek ve kâinatın efendisinin gözyaşları yanaklarından süzülecekti. Abdurrahman b. Avf biraz şaşkın, sorar:

- Siz de mi ağlıyorsunuz ey Allah'ın Resulü?

Sahabi, hayata ve ölüme anlam vermeyi öğreten Allah elçisinin ölüm gerçeğini herkesten iyi kavramış olduğundan oğlunun ölümüne üzülmeyeceğini düşünmüştü. Efendimiz;

- "Avf oğlu! Bu gözyaşları merhamet duygusunun eseridir" karşılığını verir ve minik yavruyu bir kere daha öptükten sonra devam eder: "Göz yaşarır, kalp hüzünlenir. Ancak biz yine de Rabbimizin razı olacağı şeyi söyleriz. Senden ayrıldığımız için mahzunuz ey İbrahim." (Buharî, "Cenâiz" 44)

Zerreden küreye, kâinatın sahip olduğu düzenli var oluş ilâhî rahmetin eseri. "*Rahmetim her şeyi kuşatmıştır.*" (A'raf, 156) diyor Rabbimiz. Yıldızlar nasıl

oluyor da yollarından zerrece sapmadan görevlerini yerine getiriyor? Okyanus adı ile uzanmış yatan engin suların buhar olup, bulutlaşıp toprağımıza bereket yağdırması bu ilâhî rahmetin eseri. Bu yüzden yağmura doğrudan "rahmet" demişiz. Yeşeren otlar, çevremizdeki sonsuz renk cümbüşü sonu gelmez ilâhî rahmet zincirinin halkaları.

Elbet adalet sıfatının gereği olarak gazabı da var Allah'ın, ama O'nun rahmeti gazabına baskındır. (Buharî, "Tevhid" 55)

Yaratıcı kudret, kâinatın var oluş ve işleyişine fiilen hâkim kıldığı rahmeti, yeryüzü plânında, insana potansiyel bir nitelik halinde yansıtmıştır: Merhamet. Bakalım insan Allah'ın ahlâkı ile ahlâklanıp bu duyguyu tabiatının hayvanî tarafına, zulüm ve zorbalığa baskın kılabilecek mi? Âdemoğlunun bütün hayatı bu imtihanın yaşandığı bir süreçtir.

Merhamet, esirgeme duygusu ile harman olmuş acıma duygusudur. Anne, bu duygunun iliklerine kadar işlediği insandır. İtilip kakılmış, ihmal edilmiş, ilgisiz bırakılmış bir anneyi çocuğuna vereceğiniz bir zarar ile imtihan edin, göreceksiniz ki bütün çektiklerini unutmuş, "keşke ona bir şey olmasın, ben bir şey istemem" diyecektir.

Annelik insana has bir nitelik değil. Hayvanlar da dünyaya can getiriyor. Yuvadaki yumurtasına göz diken yılana saldıran serçe bize neler anlatmıyor ki... Sivri dişleri en büyük silâhı olan şu köpek aynı dişlerle yavrusunu ensesinden tutmuş taşıyor. Parçalamak

için var olan o dişler bir yavrunun narin ensesinde nasıl “pamuk” oluveriyor? Bu “mucize”yi gerçekleştiren sihirli formüle merhamet adını vermişiz. Kâinatın efendisi (s.a.s.) bu formülü, merhamet ve şefkat duygusunun ilâhî kaynağına işaretle çözüyor: “Allah merhametini yüz parçaya ayırdı, doksan dokuz parçasını kendi yanında tuttu, bir parçasını yeryüzüne indirdi. İşte bu bir parça rahmet sebebiyle yaratıklar birbirine merhamet eder. Hatta yavrulu hayvan, bir tarafını incitir endişesiyle ayağını yavrusundan sakınır.” (Buharî, “Edeb” 19)

Rahman’ın merhametini hak etmeyi, onun bize ayırdığı bu merhamet payını dışa yansıtmamıza bağlayan şu iki hadis de aynı formülün çözümüdür: “Yerdekilere merhamet edin ki gökte olan (Allah) da size merhamet etsin.” (Ebû Davud, “Edeb” 58) Bu ise ancak varlıklara merhamet etmekle gerçekleşebiliyor: “Merhamet etmeyene merhamet edilmez.” (Buharî, “Edeb” 18)

Ancak şefkat ve merhamettir ki canlı cansız demeden bütün varlıkları “Allah’ın mahlûku” olma etiketi altında birleştiriyor. Bu bakış açısı, insana ait bütün düşünce ve eylemlerin temeline Allah bilincini yerleştirecek, böylece insanın yaratılış hikmeti hedefini bulmuş olacaktır. Bundan dolayı merhamet duygusu Allah katında büyük bir değer taşıyor. Bu duygunun kök saldığı yürek, sahibinin işlediği nice “yanlış”ların örtülmesine zemin hazırlıyor.

Kötü yola düşmüş bir kadını susuzluktan ölmek üzere bulunan bir köpeğe su verdiği için Allah’ın ba-

ğışladığını haber veren Peygamber Efendimiz (s.a.s.) (Buharî, "Şürb" 9). Kedisini açlıktan öldüren merhametsiz bir kadının, cehennemi hak ettiğini bildiren hadiste de (Buharî, "Edeb" 18) ters yönden aynı gerçeğe vurgu yapılmıştır. Bu sebeple Kur'an, iman edip birbirine sabır ve merhamet tavsiye edenlerin ahiret mutluluğuna ereceğini bildiriyor. (Beled, 17-18)

Katı yürekli insan, adını koyamadığı gizli bir korkunun müptelâsıdır. Geceleyin mezarlıktan geçerken ıslık çalan adamın ruh hali saklıdır onun içinde. İşte zulüm ve merhametsizlik çok kere böyle bir zaafın görünen yüzüdür. Gaddarlığın izini sürün, korkak bir adama ulaşacaksınız. "Korkaklık zalimliğin anasıdır" der Montaigne ve devam eder: "Kötü ve insanlık dışı bir kalbin acısının ve burukluğunun genelde kadınsı bir yumuşaklık barındırdığını tecrübeyle tespit ettim. Önemsiz sebepler yüzünden kolayca ağlayan zalimler gördüm. Zalim Alexandre, o her gün birçok insanı zalimce öldüren zorba hükümdar, halkının kendisini ağlarken görmesinden korktuğu için tiyatroda trajedi seyretmeye gidemezmiş. Bu tür insanları aşırı uçlara yönelten şey ruhlarının zayıflığı olabilir mi?" (Montaigne, Denemeler, Türkçesi Buket Yılmaz, Lacivert Yayıncılık, İst. 2007, s. 202) Böyle bir adamın dökeceği gözyaşları merhametin eseri değil. Zalim bir adamın bilinçaltından kendisine sen katı kalpli biri değilsin diye seslenmesidir. Oysa "Gözyaşı suçun rengini soldurmaz." (Necip Fazıl, Reis Bey)

Merhametli bir kimse ise tam tersine, dıştan bakışla birtakım zayıflık belirtileri taşır gibi görülebilir.

Hâlbuki boynu bükük bir yetimin titrettiği bu yürek, ardında güçlü bir kişilik saklar. Acıma duygusu zayıflığın değil, güçlü bir ruhun göstergesidir. Merhamet, bencilliğe esir olmadan, dünyada/kendi iç dünyasında başkalarına da yer açabilen güçlü yüreğin niteliğidir.

Kişinin kendi yaşadığı ıstıraptan dolayı ağlaması bir tür savunmadır. Bu durumdaki insan karşılaştığı zorluğa pasif bir yolla karşı çıkmaktadır. Bu gözyaşlarının derinliklerinde bencilce bir yöneliş yer alır. Başkalarının mutsuzlukları, ıstırapları, acıları için akıtılan gözyaşı ise hasbidir, tertemiz ve durudur. Merhamet ve şefkat duygusudur bu gözyaşlarını besleyen. Bu gözyaşları, "hep almak" sevdasını yenip, kendinden bir şeyler verebilme noktasına gelmiş insanın gözyaşlarıdır. Başkaları için ağlayabilmek, dünyayı onların puslu penceresinden görebilmekle mümkün. Acılı yüreklere girebilmekle; yanaklarını gözyaşı ile ıslatma hakkını kendinde göremeyen, hep "içe ağlayan" yürekleri görebilmekle mümkün. Burada "ağlamak", zorda olanı anlayabilmenin adıdır... Ağlayamamak ise anlayamamanın belgesi. Edibin, göğsünde kalp değil de "taş" taşıyanlara yönelik şu sözü bunu vurguluyor: "Ağlayamazsınız... Ağlasaydınız anlardınız." (Necip Fazıl, Reis Bey)

Merhametsiz bir kalbin ilk kurbanı kendi sahibidir. Acıma duygusundan mahrum bir kalbi, dünyanın hiçbir maddî imkânı tatmin edemez, huzura kavuşturamaz. Bizim temel derdimiz, kendimize acımayışımızdır. Nefse itaatle, isyanlarla, ruha hakkını veremeyip maddenin demir kafesine tıkılıp kalmakla kendimize karşı en büyük merhametsizliği işliyoruz. İstemesek

de, kendimize reva gördüğümüz merhametsizlikten neslimizi de esirge(ye)miyoruz. En büyük merhametsizliği en çok sevdiklerimize karşı sergilemiş oluyoruz.

Etten kan pompasını yürek yapan şey, oraya sinen merhamet duygusudur, tamam. Fakat hiçbir şey istismar edilmiş merhamet duygusu kadar "muzır" olamaz, dersek önemli bir gerçeği vurgulamış oluruz. Söz gelimi, adaletin uygulanacağı yerde merhametten söz etmenin açılımı şudur: "Yapılan kötülük, yapanın yanında kâr kalsın, kişi yaptığının karşılığını, cezasını görmesin."

İstismara kapı aralayan merhameti "ağızların kirli sakızı" diye niteliyor "Reis Bey." Ancak "merhametten maraz doğar" atasözünü mutlakmış gibi algılayıp merhameti "defterden silmek" insanın kalbinden rahmeti siler ve onu "buz çölünde yol almaya" mahkûm eder. Çocuklarını öpmediğini söyleyen zata Hz. Peygamber'in verdiği cevaba bakınız: "*Allah, senin kalbinden merhameti çekip almışsa ben sana ne yapabilirim.*" (Müslim, "Fedâil" 64)

Bizim medeniyetimizin ruhlara merhamet nakşeden asil bir inceliği vardır. Bu merhamet, insan-hayvan ayırımı yapmaz. Mimarimizdeki "kuş sarayı" kavramı bu derûnî güzelliğin sözcüsüdür. Ahmet Haşim Bursa'da yaşayan Greguar Bay isimli Fransız'dan aktarıyor: "Bilmem Bursa'yı gezerken gördünüz mü? Haffaflar (ayakkabıcılar) çarşısının ortasında bir meydan var. Bu meydan sakat bazı hayvanların darülâcezesidir. Kanadı veya bacağı kırık leylek-

ler, bunamış kargalar, kör veya sağır baykuşlar burada halkın sadakasıyla geçindirilir. Haffaf esnafın aylıkla tuttuğu belki yüz yaşında, baktığı sakat leylekler kadar aciz bir ihtiyar, sadaka parasıyla her gün işkembe alır, temizler, parçalar ve insan merhametine sığınan bu zavallı kuşlara dağıtır." (Ahmet Haşim, Bize Göre, Gurebâhâne-i Lâklâkan, Frankfurt Seyahatnamesi, Devlet Kitapları, 1000 Temel Eser, M.E. Basımevi, İst. 1969, s. 94) Bu tablo, iman cevheri ile şeffaflaştırdığı maddenin ötesini seyredebilen dünya görüşünün eseridir. Ancak ne yazık ki dünya tozpembe değil. Birtakım acı gerçekler de tarihin gözleri önünde yaşandı, günümüzde de yaşanıyor.

Topyekûn insanlık dünyaya, burayı merhametin her derde derman olduğu bir güzellikler yurdu kılma görevi ile gelmiştir. Bu görev, insan-hayvan, canlı-cansız demeden bütün kâinatın altın harflerle yazılmış sessiz bir davetiyesi olarak duruyor, insanın önünde.

Gelin her gönülde bir merhamet meşalesi yakalım; ruhlardaki kuytu, izbe köşeleri aydınlatacak bir meşale. İnsan olmanın zevkini o zaman yaşayacağız.

MERHAMETİ TÜM CANLILAR İÇİNDİ

Resul-i Ekrem (s.a.s.), koyunu yere yatırıp ayağıyla yüzüne basan ve hayvancağız kendine bakarken bıçağını bileyip duran bir adamın yanından geçti.

Ona şöyle söyledi:

- Bıçağını daha önce bilesen olmaz mıydı? Hayvanı iki defa mı öldürmek istiyorsun?

RAHMET VE MERHAMET ÇAĞRISI OLARAK İSLÂM

Prof. Dr. Ferhat KOCA
Hitit Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dekanı

Rahmet ve Merhamet Ne Demektir?

Rahmet, "incelik, kalp inceliği, iyilik ve ihsan etmeyi gerektirecek biçimde şefkat göstermek, cezayı hak edene ceza vermekten vazgeçmek" demektir. (Râgıb el-İsfahânî, el-Müfredât, İstanbul 1986, Kahraman Yayınları, s. 279; Muhammed A'lâ b. Ali et-Tehânevî, Keşşâfu Istılâhâti'l-fünûn, Beyrut ts., Dâru Sadr, II, 588)

Rahmet kelimesiyle aynı kökten türemiş olan merhamet de, "acıma duygusu, bu duygunun etkisiyle yapılan iyilik ve lütuf" anlamına gelir.

Bu tanımlardan, rahmet ve merhamet kelimelerinin, öncelikle "Allah'ın bütün yaratılmışlara yönelik lütuf ve ihsanları", daha sonra da "insanlarda bulunan, onları hemcinslerinin ve diğer canlıların sıkıntıları karşısında duyarlı olmaya ve yardım etmeye sevk eden acıma duygusu" manalarına geldikleri söylenebilir. (Çağrıcı, "Merhamet", DİA, XXIX, 184)

Rahmet ve merhamet, başta insanlar olmak üzere, bütün mahlûkatın iyiliğini isteyip onlara yardım ve

ihsanda bulunma duygusudur. Bu duygu aynı zamanda adalet duygusunun da kaynaklarından birini oluşturur. Şu kadar var ki, adalet, birine lâyık olduğu bir hakkı; merhamet ise daha fazlasını vermektir. Suçluya hak ettiği cezayı vermek adalet; onu zavallı telâkki ederek affetmek ise merhamettir. Bu sebeple, rahmet ve merhamet göstermek, adaleti uygulamaktan daha zordur. (M. Yaşar Kandemir, Örneklerle İslâm Ahlâkı, İstanbul 1984, Nesil Yayınları, s. 159–160)

Rahmet ve merhamet, insanlar arasındaki duygu birliğinin, dayanışma ve paylaşmanın başta gelen amillerindendir. Evlât sevgisi, ana babaya saygı ve itaat, sıla-i rahim, yaşlılara, yoksullara, hastalara ve kimsesizlere yardım gibi erdemler merhamet duygusunun birer yansıması niteliğindedir. (Çağrıcı, a.g.e., XXIX, 184)

Rahmet ve Merhamet Çağrısı Olarak İslâm Dini

Özü, "barış, güven, emniyet ve Allah'a teslimiyet" olan İslâm, bütün insanlığı Rahman ve Rahîm olan Yüce Allah'ın varlık ve birliğini kabule ve ona ibadet etmeye çağırmakta; peygamberi olan Hz. Muhammed (s.a.s.)'i "âlemlere rahmet", ilâhî kitabı olan Kur'an-ı Kerim'i ise "rahmet kitabı" olarak nitelemekte, Müslümanları canlı ve cansız bütün varlıklara karşı rahmet, merhamet ve şefkatle muameleye davet etmekte ve insanlar arasında sevgi, rahmet ve merhamete dayalı bir ahlâk düzeni inşa etmeyi hedeflemektedir. Bu sebeple, İslâm dini, ceza ve tehditler içeren

bir ceza külliyatı değil, tam anlamıyla bir rahmet ve merhamet çağrısıdır.

a. Yüce Mabut: Rahman ve Rahîm Olan Allah

İslâm dininin temelini tevhit akidesi oluşturur. Bu inanca göre, âlemlerin yaratıcısı ve terbiye edicisi, kendisinin hiçbir dengi bulunmayan, doğmamış ve doğrulmamış olan ve her türlü ibadete lâyık bulunan Yüce Allah'tır. (İhlâs, 1-4) İslâm inanç esaslarına göre, Yüce Allah'ın çeşitli güzel isimleri bulunmaktadır. (İsrâ, 110) Bunların başında Rahman ve Rahîm isimleri gelir. "O, kendisinden başka hiçbir ilâh olmayan Allah'tır. Gaybı da, görünen âlemi de bilendir. O, Rahmân'dır, Rahîm'dir." (Haşr, 22) "Rabbin, çok bağışlayıcıdır, merhamet sahibidir." (Kehf, 58)

Rahman, rahmetin en yüce derecesine sahip olan, sonsuz rahmet sahibi, mahlûkatının her türlü iyilik ve ihtiyaçlarını esirgemeden ihsan eden; yine aynı kökten gelen Rahîm ise, müminlere şefkat eden ve onlara her türlü iyilik ve ihsanda bulunan demektir.

Kur'an-ı Kerim'in ilk ayeti olan besmele (Neml, 30), Cenab-ı Hakk'ın Rahman ve Rahîm isimleriyle başlamaktadır. Kur'an-ı Kerim'de 57 ayette Rahman ismi kullanılırken, 115 yerde Rahîm ismi, "çok bağışlayıcı" anlamına gelen "Gafûr" ismi ile birlikte, dört ayette ise "Erhamü'r-râhimîn (merhametlilerin en merhametlisi)" tamlaması geçmektedir. Bu ayetlerde sürekli olarak Cenab-ı Hakk'ın çok bağışlayıcı ve merhamet edici olduğu vurgulanmaktadır. (Örnek olarak bk. Bakara, 182, 192, 199, 218, 226; Âl-i İmrân, 31, 89, 129; Nisa, 16, 25)

Kur'an-ı Kerim'de daima "er-Rahmân" şeklinde geçen ve yalnız başına bir isim olarak insanlar için kullanılmayan bu ilâhî isim gereği Cenab-ı Hak, dünyada insanların din ve inançlarına herhangi bir müdahalede bulunmadan, onların akıl ve iradelerini kullanmalarına fırsat verir ve O'nun rahmeti; inanan-inanmayan, âdil-zalim veya çalışkan-tembel gibi herhangi bir ayırım yapmadan yaratma, rızık verme, yararlarını celp ve zararlarını def etme yönlerinden bütün varlık ve insanlık âlemini kapsar. Yüce Allah, Rahîm sıfatının tecellisi olarak ise daha çok ahirette olmak üzere ve münhasıran müminler için iyilik ve ihsanda bulunur. Bu itibarla da Rahman'ın anlamı, Rahîm'in manasından daha geniş ve kapsamlıdır. (Muhammed A'lâ b. Ali et-Tehânevî, Keşşâfu Istılâhâti'l-fünûn, Beyrut ts., Dâru Sadr, II, 588)

Yukarıda zikredilen iki yüze yakın ayet-i kerimede belirtildiği üzere, İslâm dininin kabul ettiği Yüce Mabut, dünyada bütün insanlara sonsuz rahmet ve şefkat gösteren; ahirette ise hususen müminlere rahmet ve merhametiyle muamele edecek Rahman ve Rahîm olan Rabbimizdir ve onun rahmeti her şeyi kuşatmıştır. (A'râf, 156) O, karaların ve denizlerin karanlıkları içerisinde insanlığa yol bulduran ve rahmetinin (yağmurun) önünde rüzgârları müjdeci olarak gönderen Yüce Allah'tır ve O'ndan başka tapılacak tanrı yoktur. (Neml, 63)

b. Peygamber: Âlemlere Rahmet Olan Hz. Muhammed (s.a.s.)

İslâm'ın peygamberi, peygamberler halkasının sonuncusu olan Hz. Muhammed (s.a.s.)'dir. (Ahzâb, 40)

Yüce Allah, onu insanlara sıkıntı, zorluk ve meşakkat vermek için değil, bilâkis bütün âlemlere rahmet ve merhamet olarak göndermiştir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de "(Resûlüm!) Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik." (Enbiyâ, 107) denmiştir. Merhum Ali Ulvi Kurucu, bu ayet-i kerime ışığında, Hz. Peygamber'i ne güzel vasfeylemiştir:

"Mahşerde nebiler bile senden meded ister,
"Rahmet" diyen âlemlere Rahman'dır Efendim!"

Hz. Peygamber pek çok keder ve sevinçlerle dolu tevhit mücadelesi sırasında, hiçbir an "rahmet" peygamberi olduğunu unutmamış ve karşılaştığı olumlu ve olumsuz bütün olaylara sevgi ve rahmet açısından bakarak, örnek bir şahsiyet olduğunu ortaya koymuştur. O, kahraman amcası Hz. Hamza'yı şehit eden Vahşi'yi ve ciğerlerini ağzında çiğneyen Hind'i bağışlamış, Veda Hutbesi'nde ise bütün kan davalarını kaldırdığını ilân etmiştir. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamber'in bu mücadelesi anlatılırken, onun rahmet ve merhametine vurgu yapılarak şöyle denmiştir:

"O vakit Allah'tan bir rahmet ile onlara yumuşak davrandın! Şayet sen kaba, katı yürekli olsaydın, hiç şüphesiz, etrafından dağılıp giderlerdi. Şu halde onları affet; bağışlanmaları için dua et; iş hakkında onlara danış." (Âl-i İmrân, 159)

"Andolsun size kendinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir. O, size çok düşkün, müminlere karşı çok şefkatlidir, merhametlidir." (Tevbe, 128)

"Muhammed Allah'ın elçisidir. Beraberinde bulunanlar da kâfirlere karşı çetin, kendi aralarında merhametlidirler." (Fetih, 29)

Yine Kur'an-ı Kerim'de onun tebliğ metodunun genel çerçevesi şu şekilde çizilmiştir: "(Resûlüm!) Sen, Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et!" (Nahl, 125)

Bizzat Hz. Peygamber Efendimiz de peygamber olarak gönderiliş gerekçesini şu şekilde açıklamıştır: "Allah beni zorlaştırıcı ve şaşırtıcı (muannit ve müteannit) olarak göndermedi. Ancak, muallim ve kolaylaştırıcı olarak gönderdi." (Müslim, "Talâk", 29; Ahmed b. Hanbel, III, 328)

O, insanların şefkat ve merhametleri ile Yüce Allah'ın şefkat ve merhameti arasında ilişki kurarak şöyle demiştir: "İnsanlara merhamet etmeyene Allah da merhamet etmez." (Buhârî, "Tevhîd", 2, "Edeb", 18; Müslim, "Fezâil", 66); "Merhamet etmeyene merhamet edilmez" (Buhârî, "Edeb", 18; Müslim, "Fez'ail", 65-66; Ebû Dâvud, "Edeb", 145)

Hz. Peygamber Efendimiz, insanlara ve özellikle de küçük çocuklara karşı son derece şefkatli davranmıştır. Torunlarını namazda bile omzunda taşımış, zaman zaman onların ve diğer çocukların oyunlarına katılmıştır. (Buharî, "Edeb", 81, 112; Müslim, "Edeb", 30; Ebû Dâvûd, "Edeb", 69) Yıllarca onun hizmetinde bulunan Enes b. Mâlik şöyle demiştir: "Aile fertlerine karşı Allah'ın Resûlü'nden (s.a.s.) daha şefkatlisini görmedim." (Müslim, "Fezâil", 63; Ahmed b. Hanbel, III, 112)

Bir eş, bir baba ve bir aile reisi olarak Hz. Peygamber, bu şefkatli davranışlarıyla ahlâk ve dinin özünde bulunan rahmet ve merhamet ilkelerini eylemleriyle göstermiş olmaktadır. Bu durum ahlâkî ilkelerin yalnızca öğretilerek değil, aynı zamanda yaşanarak öğretilebileceğine işaret etmektedir.

Hz. Peygamber'in bu söz ve model davranışları, İslâm dininin insanlar arasında sevgi, şefkat ve merhamet bağını geliştirmek ve bir sevgi ve merhamet toplumu inşa etmek istediğini ortaya koymaktadır.

c. Kitap: Rahmet Kitabı Kur'an-ı Kerim

İslâm'ın temel kaynağı, tamamı ilâhî vahiyden ibaret olan Kur'an-ı Kerim'dir. Cenab-ı Hak, Kur'an-ı Kerim'i insanlar için basiret nuru ve inanan bir toplum için de "hidayet rehberi ve rahmet" olarak göndermiştir. (Neml, 77; Lokman, 3; Câsiye, 20) İçerisinde her şey için bir açıklama imkânı bulunan bu kitap, bir hidayet ve rahmet kaynağı ve Müslümanlar için bir müjdedir. (Nahl, 89) O, müminler için şifa ve rahmet; zalimler için ise yalnızca zarar ve ziyanı artırıcıdır. (İsrâ, 82) Kur'an âlemlerin rabbi olan Yüce Allah'tan bir öğüt, gönüllere bir şifa ve müminler için de bir hidayet ve rahmettir. (Yunus, 57) Kur'an-ı Kerim'e uymak ve Allah'ın yasaklarından sakınmak, O'nun merhametine nail olmak için en önemli bir vesiledir. (Enâm, 155)

Bütün bu ayet-i kerimeler, Kur'an-ı Kerim'in insanlar için bir tehdit değil, bir hidayet rehberi ve özellikle de müminler için bir rahmet ve müjde kitabı olduğunu göstermektedir.

d. Amaç: Rahmet ve Merhamet Ahlâkı

Kur'an-ı Kerim'e ve Hz. Peygamber'in mübarek sözleri ile örnek hayatına genel bir bakışla bakıldığı zaman İslâm dininin insanlar, hayvanlar, bitkiler velhasıl bütün canlı ve cansız varlıklarla ilişkilerde rahmet, merhamet ve şefkati emir ve tavsiye ettiği ve böylece, insanlar arasında bir "rahmet ve merhamet ahlâkı" oluşturmayı hedeflediği anlaşılır.

Ana-baba ve büyüklere saygı ve itaat, sıla-i rahim, yaşlılara, yoksullara, hastalara, bakıma muhtaç engellilere, dul ve yetimlere, kimsesizlere, yolda kalmışlara yardım; hayvanlara karşı şefkatle muamele, tabiat ve çevreyi hor kullanmama gibi konularda ortaya konan pek çok dinî emir ve tavsiye, İslâm'ın "rahmet ve merhamet ahlâkı"nın temel parçalarını meydana getirmektedir. Bu konularla ilgili bazı ayet ve hadisler şunlardır:

"Sonra da iman edenlerden olup birbirine sabrı tavsiye edenlerden, birbirine merhameti tavsiye edenlerden olanlar var ya, işte onlar ahiret mutluluğuna erenlerdir." (Beled, 17-18)

"Onları (ana babaları) esirgeyerek alçak gönüllülükle üzerlerine kanat ger ve: 'Rabbim! Küçüklüğümde onlar beni nasıl yetiştirmişlerse, şimdi de sen onlara (öyle) rahmet et!' diyerek dua et." (İsrâ, 24)

"O takva sahipleri ki, bollukta da darlıkta da Allah için harcarlar; öfkelerini yutarlar ve insanları affederler. Allah da güzel davranışta bulunanları sever." (Âl-i İmrân, 134)

"(Resulüm!) De ki: Bağışla ve merhamet et Rabbim! Sen merhametlilerin en iyisisin." (Müminûn, 118)

"Birbirini sevmede, birbirine acımada ve birbirine şefkat göstermede müminler bir vücut gibidirler. Vücudun bir uzvu rahatsız olunca; diğer uzuvları da ona ortak olur." (Buharî, "Edeb" 27; Müslim, "Birr" 66; Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 270)

"Küçüklerimize merhamet etmeyen, büyüklerimize saygı göstermeyen bizden değildir." (Tirmizi, "Birr", 15)

"Merhamet edenlere Allah da merhamet eder. Siz yeryüzündekilere -bütün canlılara- merhamet edin ki, göktekiler de -Allah ve melekler- size merhamet etsin." (Ebu Davud, "Edeb", 58)

"Güçsüzlere merhamet edenlere Rahman olan Allah da merhamet eder." (Ebû Davûd, "Edeb", 58; Tirmizî, "Birr", 16)

"Allah insanlardan ancak merhametli olanları bağışlar." (Buhârî, "Cenâiz", 32, "Eymân", 9, "Tevhîd", 25; Müslim, "Cenâiz", 9, 11; Ebû Dâvud, "Cenâiz", 24)

Hz. Peygamber Efendimiz, kendisine "Ey Allah'ın Resulü! Siz çocuklarınızı öper misiniz, biz çocuklarımızı öpmeyiz" diyen bir bedeviye karşı, "Allah senin gönlünden şefkat ve merhameti çekip çıkarmışsa ben ne yapabilirim?" buyurmuştur. (Buharî, "Edeb", 18; Müslim, "Fezâil", 64; İbn Mâce, "Edeb", 3)

İnsanların hemcinslerine ve diğer canlı ve cansız varlıklara karşı şefkat ve merhametle davranmalarını

tavsiye eden bu ayet ve hadisler, İslâm'ın bir sevgi ve rahmet ahlâkı ve bir merhamet medeniyeti tasarımına sahip olduğunu göstermektedir.

Rahmet ve Merhamet Bestesi

İnsanlığın huzur ve saadeti için bazen karşılıklı hak ve hukukun ifa edilmesi ve çeşitli rasyonel plân ve normların ortaya konulması yeterli olmayabilir ve böyle durumlarda daha çok sosyal, daha derin vicdanî ve manevî katkılara ihtiyaç duyulabilir.

Rahmet ve merhamet, âlemlerin rabbi olan Yüce Allah'ın en önemli vasıflarından biridir ve ne mutlu bize ki, bu sıfatlar insanoğluna da lütfedilmiştir. "Şüphesiz acıma, merhamet duygusu Rahmân'dan bir cüzdür." (Buharî, "Edeb", 13; Tirmizî, "Birr", 16)

Varlık âlemi Rahman ve Rahîm olan Yüce Allah'ın rahmet ve merhameti ile var olmuş ve yine O'nun sonsuz rahmet ve merhametiyle varlığını devam ettirmektedir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de, "Eğer dünyada ve ahirette Allah'ın lütuf ve merhameti üstünüzde olmasaydı, içine daldığınız bu iftiradan dolayı size mutlaka büyük bir azap isabet ederdi." (Nûr, 14); "Allah'ın lütuf ve rahmeti sizin üzerinize olmasaydı ve Allah çok esirgeyici ve çok merhametli olmasaydı, hâliniz nice olurdu?" (Nûr, 20), "Eğer üstünüzde Allah'ın lütuf ve merhameti olmasaydı, içinizden hiçbir kimse asla temize çıkamazdı." (Nûr, 21) buyrulmuştur.

Müslümanlar olarak mutlu ve huzurlu bir dünya hayatı yaşamak istiyor isek, beşerî varlığımızda mün-

demiç bulunan bu ilâhî rahmet ve merhametle davranmalı, canlı ve cansız bütün varlıklarla ilişkilerimizi bir "merhamet bestesi" haline dönüştürmeliyiz. Üstat Necip Fazıl Kısakürek bu gerçeği ve ihtiyacı Reis Bey'in ağzından şu destansı ifadelerle dile getirmiştir:

"Rahmet… Âlem bu temel üzerinde… Eğer toprağa, tohuma, hatta kire, lekeye merhamet olmasaydı, su olur muydu? Rengi merhamet, sesi merhamet, pırıltılı, şırıltılı su… Ne duruyorsunuz? Sökün sahte su borularını, ev ev merhamet şebekesini kurun! Tepelerinizdeki çatıları da yıkın, göklerle temasa geçin! O zaman göreceksiniz ki, acı su borularından kendi kendisine tatlı su akacak ve başlar üstünde güneşe yol veren kubbeler yükselecek…"

"Merhamet bestesi… Ah bu besteyi bir tutturabilsek, yakan bir şarkı halinde gırtlak yivlerine bir kazıyabilsek! Benim istediğim, güneşin merkezindeki merhamet… Kuzuları da, yılanları da ısıtan merhamet…"

"Merhamet, hiçbir şeyin kendisi değil, su gibi, toprak gibi, hava, ateş gibi her şeyin temeli… Onu getirin, kuracağı iklimde, iyinin ölü bitkileri dirilsin, kötünün de diri bitkileri ölsün…" (Necip Fazıl Kısakürek, Reis Bey, İstanbul 1964, Ötüken Yayınevi, s. 83)

Sözlerime şu ayet-i kerimelerle son vermek istiyorum:

"De ki: Ey kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin! Çünkü Allah bütün günahları bağışlar. Şüphesiz ki O, çok bağışlayan, çok esirgeyendir." (Zümer, 53)

"Ey Rabbimiz! Senin rahmet ve ilmin her şeyi kuşatmıştır. O halde tövbe eden ve senin yoluna gidenleri bağışla, onları cehennem azabından koru!" (Gâfir, 7)

"Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği şeyleri yükleme! Bizi affet, bizi bağışla, bize acı! Sen bizim Mevlâ'mızsın. Kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et." (Bakara, 286)

"Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz." (A'râf, 23)

"*Sen, bizim velimizsin. Artık bizi bağışla ve bize acı. Sen, bağışlayanların en hayırlısısın.*" (A'râf, 155)

AĞLAYABİLEN BİR PEYGAMBER

Evlatlığı Zeyd, Mute Savaşı'nda şehit düşer. Haber Medine'ye ulaştığı gün, şehit Zeyd'in evi Hz. Muhammed (s.a.s.) tarafından ziyaret edilir. Zeyd'in küçük kızı, taze olan baba acısıyla onun eteğine sarılır ve ağlamaya başlar. Hz. Peygamber (s.a.s.) de bir taraftan küçük yetimleri kucaklamakta diğer yandan da sesli olarak hıçkıra hıçkıra ağlamaktadır. Yanında bulunan bir arkadaşı dayanamayıp sorar:

- Ey Allah'ın elçisi bu nedir?

- Bu, sevenin sevgilisini özleyişidir.

HZ. PEYGAMBER (S.A.S.)'İN ÜMMETİNE ŞEFKAT VE MERHAMETİ

Doç. Dr. Adem APAK
Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Kendisi Rahman ve Rahim olan Allah, merhamet ve şefkat duygusunu yarattıklarının en üstünü olan insanın fıtratına da koymuştur. İnsanlara şefkat ve merhamet duygusu en üst düzeyde Allah'ın hidayet rehberi olarak gönderdiği peygamberlerde bulunur. Allah'ın kalplerine yerleştirdiği bu şefkat hissiyle peygamberler bütün gayretlerini ümmetlerinin kurtuluşu yolunda sarfetmişlerdir. Ümmetine acıma ve şefkat konusunda en fazla öne çıkan Allah elçisi ise şüphesiz son peygamber olarak görevlendirilen ve âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Muhammed (s.a.s.)'dir. Her güzel haslet ve ahlâkta olduğu gibi Allah Resulü şefkatte de zirve şahsiyettir.

Allah Resulü (s.a.s.), Cenab-ı Hakk'ın engin rahmetinin yeryüzündeki temsilcisi sıfatıyla bütün hayatı boyunca insanların ilahi rahmetten istifade etmesi için olağanüstü çaba harcamıştır.

Allah Resulü (s.a.s.) kendisine inananların memnuniyetini temin etmek, onları huzurlu ve mutlu kıl-

mak için de çok hassasiyet göstermiş, ashabının üzülmemesi ve zarar görmemesi hususunda çok titiz davranmıştır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de bu hususa açık işaret bulunmaktadır. "Andolsun, size kendi aranızdan öyle bir peygamber geldi ki, sıkıntıya düşmeniz ona çok ağır gelir. Kalbi sizin için titrer, müminlere karşı pek şefkatli ve merhametlidir." (Tevbe, 128) Bu âyet, Peygamber Efendimiz (s.a.s.)'in ümmetine olan şefkat ve ilgisini, onlar için nasıl endişelendiğini, kendisine inananların sıkıntılarına tahammül edemediğini, bunların kendisine çok ağır geldiğini, müminlere olan şefkatini ve merhametini çarpıcı bir şekilde ifade etmektedir.

Allah Resulü'nün insanlara engin rahmeti öyle boyutlara ulaşmıştır ki, inkâr edenlerin bile hidayete ermeleri için çabalamıştır. Allah Teala, Kur'an'da şöyle buyurmuştur: "Bu söze (Kur'an'a) inanmıyorlar diye neredeyse kendini telef edip bitireceksin." (Kehf, 6; Şuarâ, 3) Nitekim o, Allah'ın dinine davet etmek için yurtlarına gelen Allah elçisini kötü bir şekilde karşılayan ve şehrin ayak takımı insanlarını üzerine salan Taif halkı için beddua etmek bir yana Allah'a şöyle yalvarmıştır:

"Allah'ım, kuvvetimin yetersizliğini, çarelerimin tükenişini ve insanlarca horlanışımı sana havale ediyorum. Ey acıyanların en merhametlisi, sen horlananların Rabbi, Sen beni kime bırakacaksın? Üstüme saldıran uzak birilerine mi, yoksa başıma geçirttiğin bir düşmana mı? Eğer bana bir kızgınlığın yoksa aldırmıyorum, ancak benim için afiyet vermen daha

etkin ve etkileyicidir. Yüzünün, kendisiyle karanlıkların açıldığı, dünya ve âhiretin düzgünleştiği nuruna sığınırım. Bana gazabının inmesinden, kızgınlığına düşmekten sana sığınırım, sadece senin rızanı isterim, yeter ki sen razı ol, çare de ancak seninle, güç de ancak seninledir." (İbn Hişâm, es-Sîre, II, 60-63; İbn Sa'd, et-Tabakât, I, 210-212; Belâzürî, Ensâb, I, 227)

Bir keresinde çok ağır hakaretlere maruz kalmış, melek imdadına koşmuş, eğer isterse bir dağı kaldırıp bu âsî kavmin tepesine indirebileceğini söylemişti. Ama o şefkat abidesi insan ellerini kaldırarak; "Allah'ın, onların neslinden (kıyamete kadar) yalnızca Allah'a ibadet edip O'na şirk koşmayan birilerinin çıkacağını ümit ediyorum." demiş ve onlara herhangi bir belanın gelmesini istememişti. (Buhârî, Bedü'l-Halk, 7; Müslim, Cihad, III)

Peygamber Efendimiz (s.a.s.), ümmetine öyle düşkündür ki, ümmetinin dünyada ve ahirette sıkıntıya düşmesi onu çok müteessir ve mahzun eder, onu en çok düşündürüp mahzun eden de ümmetinden cehennem azabına düşecek olanların hâlidir. Ümmetini cehennem azabına götüren bir yola düşmemesi için bir baba şefkatinin ötesinde ikaz eden Resulullah (s.a.s.), bizlerin hayırlara, güzelliklere kavuşması hususunda ısrarcı olmuştur. Nitekim şefkat Peygamberi (s.a.s.), ümmetine olan bu düşkünlüğünü şöyle ifade etmişti: "Hiç şüphesiz ben size bir babanın evladına olan durumu gibiyim." (Ebu Davud, Taharet, 4; Beyhaki, Sünen-i Kübra, I, 91)

Görüldüğü gibi İslam Peygamberi (s.a.s.)'nin müminlere olan şefkati, bir babanın evladına olan şefkati gibidir. Onun merhameti sadece dönemindeki insanları değil, kıyamete kadar gelip geçecek bütün ümmetini de içine almaktadır. Onun ümmetine düşkünlüğü her gece sabahlara kadar ümmeti için dualarla Rabbine yakarmasına sebep olurdu. Nitekim bir gün, ellerini kaldırmış, "Allah'ım, ümmetimi koru, ümmetime acı!" diye ağlayarak dua ederken, Yüce Allah, Cebrail'e buyurdu ki: "Ey Cebrail! Gerçi Rabbin her şeyi bilir; ama sen git, Muhammed'e niçin ağladığını sor." Cebrail geldiğinde, Peygamberimiz ona, ümmeti için ağladığını söyledi. Cebrail, Allah'ın huzuruna dönüp durumu anlattı.

Yüce Allah buyurdu ki: "Ey Cebrail, Muhammed'e git ve şunu söyle: Biz seni ümmetin hakkında hoşnut edeceğiz ve asla üzmeyeceğiz." (Müslim, "İman" 346)

Hz. Peygamber (s.a.s.), müminlere kendi nefislerinden daha yakın ve önceliklidir. İnananlara dünya ve ahirette hayırlarına olanı göstermiştir. Bir hadis-i şerifte; "Ben müminlere kendi öz canlarından daha yakınım." buyurmuş ve sonra da sözüne şöyle devam etmiştir: "Kim bir mal bırakırsa o akrabalarınadır. Fakat kim de bir borç veya bakıma muhtaç kimse bırakarak giderse, borcunun ödenmesi ve geride kalanların bakımı bana aittir, onların velisi ve koruyucusu benim." (Buharî, "Tefsir", 33; Müslim, "Feraiz", 15)

Hz. Peygamber (s.a.s.), Uhud Savaşı esnasında düşmanın ani hücumu karşısında dişi kırılıp yüzüne miğferinin bir parçası saplandığı ve yüzünden dökü-

len kan yere düşeceği esnada, hemen ellerini kaldırarak, "Allah'ım kavmime hidayet et, çünkü onlar (beni) bilmiyorlar." niyazıyla can düşmanı olan kâfirlerin başına gelmesi muhtemel bir belayı önlemeye çalışmıştı. (Buhârî, "Enbiya", 54; Müslim, "Cihad", 105)

Şefkat Peygamberinin (s.a.s.) hane-i saadetinde birlikte yaşama bahtiyarlığına eren Hz. Âişe (r.anha) annemiz, dinin emir ve yasaklarında Efendimizin ümmetine olan şefkatini şöyle ifade etmiştir: "Allah Resulü iki tercih arasında muhayyer bırakıldığında mutlaka kolay olanı tercih etmiştir". (Buhârî, "Menakıb", 27; Müslim, "Fezail", 77)

Peygamber Efendimiz (s.a.s.), ashabına hitap ederek imkanı yerinde olanların hac yapmalarının farz olduğunu bildirmiş, onlardan hac görevini yerine getirmelerini istemişti. Orada bulunanlardan biri, "Her sene mi hac yapacağız"? deyince, Allah Resulü (s.a.s.) sessiz kalmıştı. Bunun üzerine, soru soran kimse üç kere sorusunu tekrar etti. En sonunda Peygamber Efendimiz (s.a.s.); "Eğer evet deseydim her sene hac yapmanız farz olacaktı ve siz de buna güç yetiremeyecektiniz." buyurarak ümmetinin altından kalkamayacağı bir hükmün farz kılınmasını istememiştir. (Müslim, "Hac", 412; Nesaî, "Menâsik", 1) Hz. Peygamber (s.a.s.), başka bir hadislerinde bu konuda, "Eğer ümmetime zorluk vereceğimden çekinmeseydim, her namazın başında onlara misvak kullanmalarını emrederdim" buyurmuştur. (Buhârî, "Cum'a", 8; Müslim, "Tahare", 42)

Allah Resulü (s.a.s.) birkaç gece mescidde ashabına teravih namazını kıldırmış daha sonra cemaat hâlinde kıldırmayıp odasında tek başına kılmıştı. Ashab, Efendimizin çıkıp kendilerine teravih namazını kıldırmalarını arzu etmişlerdi. Resulullah (s.a.s.) onların bu arzularını gördüğünü fakat bu şekilde cemaatle devam ederse teravih namazının ümmetine farz kılınabileceğini, farz kılındığında ümmetinin bunu yerine getirmekten aciz kalacağını bildiğinden cemaatle kıldırmayıp tek başına kılmıştır. (Buhârî, Salatü't-teravih, 2; Müslim, Salatü'l-müsafirin, 178)

Hz. Peygamber (s.a.s.) namazlarını oldukça uzun kılardı. Bilhassa nâfile namazları, sahabenin takatını aşacak mahiyette idi. İşte o, böyle bir namaz kılma niyetiyle duruyor, sonra da namaz esnasında bir çocuk ağlaması duyunca, hemen namazı hızlandırıyordu. Çünkü o günlerde kadınlar da Allah Resulü'nün (s.a.s.) imamlığında namaz kılmak için cemaate iştirak ediyorlardı. Efendimiz, ağlayan çocuğun annesini böylece rahatlatıyordu. (Buharî, Ezan, 65; Ebu Davud, Salât, 123) Bu itibarla Peygamberimiz namazda imamlık yapanlara şu tavsiyede bulunmuştu: "Sizden biri insanlara namaz kıldırırken cemaatin durumunu dikkate alarak cemaate ağır gelmeyecek şekilde namaz kıldırsın. Zira cemaat içinde zayıf, hasta ve yaşlı olanlar vardır. Kendi başına kılarken ise istediği kadar namazını uzatabilir." (Buhârî, Salât, 183; Tirmizî, Salât, 61)

Yeni Müslüman olmuş birisi, Efendimizin yanına gelerek ondan yardım talep etmişti. Allah Resulü (s.a.s.) adama bazı şeyler vermesine rağmen adam

hoşnutsuzluk ızhar edip edep sınırlarını zorlayınca, Sahabe-i Kiram o şahsın üzerine yürümüş ve saygısızlığını cezalandırmak istemişlerdi. Fakat, Peygamber Efendimiz (s.a.s.) onlara mani olmuş ve başka şeyler de verip o adamı memnun etmişti. Sonra da ashabına dönüp şöyle buyurmuştu: "Benimle bu köylünün durumu, kaçan bir deve ile sahibinin durumu gibidir. İnsanlar devenin peşinden koşmuş, hep beraber onu yakalamaya çalışmışlardır, fakat deve kalabalıktan daha çok ürkmüştür. Sonunda deve sahibi, "Devemi benimle baş başa bırakın. Ben onu sizden daha iyi bilirim, ona karşı sizden daha yumuşak davranırım" diye seslenmiş; eline bir tomar ot alarak ona ön tarafından yavaş yavaş yaklaşmış ve sonuçta devesini sakinleştirerek boynuna yuları vuruvermiştir. Eğer siz de o adamı bana bırakmasaydınız onu ateşe atmış olurdunuz. Benimle ümmetimin arasına girmeyin, ashabımı bana bırakın". (Kadı İyaz, Şifa-i Şerif, 1/124-125)

Allah Resulü (s.a.s.), ümmetinin hata ve kusurlarını affederek kırmadan, incitmeden şefkatle kucaklayarak irşat etmiştir. Helal dairesi keyfe yeterli iken şeytani cazibesine kapılarak haramlara ve günahlara sürüklenmelerini ve böyle bir durum karşısında kendisinin onları kurtarmak için gayretini bir temsille şu şekilde ifade etmiştir:

"Benimle sizin misaliniz, ateş yakan bir adamın misali gibidir ki; hemen pervaneler, kelebekler o ateşin içine düşmeye başlarlar. O bunları kovar. Ben de ateşten korumak için sizin eteğinizden tutuyorum. Halbuki siz elimden kaçıyorsunuz". (Buhârî, Rikak,

26; Müslim, Fedâil, 17-19) Bir diğer hadis-i şerifte; "Rabbimin nezdinden bir melek geldi ve ümmetimin yarısını Cenab-ı Allah cennete koymak ile şefaat arasında bir tercih yapmamı istedi. Ben şefaati tercih ettim. Zira şefaat daha umumi ve kifayetlidir. Siz bu şefaatin ümmetimin müttakilerine mi olduğunu sanıyorsunuz. Hayır! O ümmetimin hata ve günah işlemiş, günahlarla kirlenmiş olanları içindir." (İbn-i Mace, Zühd, 37; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/75)

Her peygamber Allah Teâlâ'nın reddetmeyeceği duasını dünyada iken yapmış ve bu hakkını kullanmıştır. Sevgili Peygamberimiz ise reddedilmeyecek duasını, kıyamet gününde ümmetine şefaat etmek üzere âhirete saklamış ve böylece ümmetine ne kadar düşkün olduğunu göstermiştir. Nitekim ümmetinden bir kısmının cehenneme gireceğini duyduğu an mahşer meydanında secdeye kapanıp, "Ümmetim! Ümmetim!" diye yakarışa geçecek, ona "Artık başını kaldır! Şefaat et, şefaatin kabul edilecek!" deninceye kadar başını yerden kaldırmayacaktır. (Buhârî, "Tevhid" 36; Tefsirü'l-Kur'ân, 5; Müslim, "İman" 326-327) Bu şekilde müminler Allah'ın izniyle onun şefaatine nail olabileceklerdir. Peygamber Efendimize (s.a.s.) kimlere şefaat edeceği sorulduğunda, "Benim şefaatim, dili kalbini tasdik ederek yürekten kelime-i tevhidi getirenleredir." buyurarak, samimi olarak "Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resulullah" diyenlerin şefaatten mahrum bırakılmayacaklarını açıkça dile getirmiştir. (Buhârî, "Rikak" 50; Müslim, "İman" 369)

Müslümanların Efendimizin şefaatinden istifade edebilmeleri, ona iman etmeye, onun getirdiği dini hakkıyla yaşamaya bağlıdır. Efendimizin şefaatinden olabildiğince istifade Allah'ın hoşnutluğu dairesinde inanmaya ve o çizgide hayat yaşamaya bağlıdır. Allah'ın hoşnutluğuna, rızasına götüren yol da Efendimizin tebliğ ve temsil ettiği mesaj çizgisinde yaşamaktan geçmektedir.

ÇOCUKLARA MERHAMETLİ

Çölde yaşayan bazı bedeviler Hz. Peygamber (s.a.s.)'in çocukları öptüğünü duyunca hayretle sordular:

- Siz çocuklarınızı öper misiniz?

Onlar çocuklarını öpmediklerini söyleyince, Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

- Allah, sizin kalplerinizden merhamet duygusunu çıkarıp almışsa, "ben ne yapabilirim ki!"

DÜŞMANLARINA BİLE MERHAMETLİ

Kendisine ve arkadaşlarına dinlerinden ötürü en zalim ve kötü davranışlarda bulunan topluluklara beddua etmesi istendiğinde onların doğru yolu bulabilmeleri için dua eder, hem de defalarca...

RAHMAN'IN MERHAMETLİ KULLARI

Prof. Dr. İ. Hakkı ÜNAL
Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

Ebu Hüreyre (r.a.)'nin nakline göre Allah Resulü (s.a.s.) bir hadislerinde şöyle buyurdular: "Adamın biri yolda yürürken çok susamıştı. Bir kuyuya rastladı. İndi, suyunu içti. Çıktığında, dili dışarda, hızlı hızlı soluyan ve susuzluktan toprağı yalayan bir köpekle karşılaştı. Adam, "benim başıma gelen susuzluk bunun başına da gelmiş" diyerek tekrar kuyuya indi. Ayakkabısına su doldurup ağzıyla tutarak yukarı çıktı ve köpeği suladı. Allah onun bu davranışını şükranla karşıladı ve günahlarını bağışladı. (Yanındakiler) 'ey Allah'ın Elçisi! Hayvanlar (a yaptığımız iyilikler) konusunda da bize sevap var mı?' dediler. Allah Resulü, '*her canlı için sevap vardır*' buyurdu." (Muvatta, Sıfatü'n-Nebi, 10)

Bu hadis, bir Müslümanın, Cenab-ı Hakk'ın tüm yarattıklarına karşı nasıl bir tavır içinde olması gerektiğinin özlü bir ifadesidir. Rahman ve Rahîm olan Allah, bu yüce sıfatlarından sadece insanları değil, diğer canlıları da nasiplendirmiştir. Hz.Peygamber'in ifadesiyle, "Rahmetini yüz parçaya ayıran Yüce Yaratıcı, doksan dokuzunu yanında tutarken, birini yeryüzüne gön-

dermiş, bütün yaratıklar bu yüzde birlik kısımla birbirlerine merhamet etmişlerdir. (Yavrusunu emzirirken) ona dokunmasın diye ayağını kaldıran kısrak da bunun içindedir." (Buhârî, "Edeb",19) Can sahibi her varlığın yavrularına şefkat göstermesi, her türlü tehlikeye karşı onları canı pahasına koruması ancak merhamet duygusunun eseridir. Susuz kalan bir köpeğe, kendi susuzluğunu hatırlayarak su veren kişi de, onu yaratan Rahman'ın bahşettiği merhamet sıfatıyla donanımlı olduğu için fıtratına uygun hareket etmiştir. Her işimize "Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla" başlarken, farkında olmasak da adeta, insanlarla ve diğer varlıklarla bir merhamet ilişkisi kuracağımızın sözünü vermiş oluyoruz. "Elif okuduk ötürü/ Pazar eyledik götürü/Yaratılanı hoş gördük/Yaradandan ötürü" diyen Yunus da bu güzel mısralarıyla herhalde bunu anlatmak istemiştir.

"Merhamet etmeyene merhamet olunmaz" (Buhârî, "Edeb", 27) buyuran sevgili Peygamberimiz, birçok hadislerinde, sadece insanlara değil, hayvanlara karşı da merhametli olmamızı emretmiştir. Yukarıdaki hadiste, nasıl, susuz köpeği sulayan bir kişinin günahlarının bağışlandığı bildirilmişse, başka bir hadiste de bir kediyi hapsedip aç bırakarak ölümüne sebep olan bir kadının cehennemlik olduğu haber verilmiştir. (Müslim, "Tevbe", 25) Canlı hayvanların hedef taliminde kullanılmasını yasaklayan Allah Resulü (Nesâî, "Dahâyâ", 41), hayvanlara işaret konulurken aşırı gidilmesini de hoş görmemiştir. (Müslim, "Libas", 107) Bir sefer esnasında, iki serçe yavrusunu yuvalarından alan arkadaşları-

na kızmış ve yavruların, onları arayan annelerinin yanına konulmasını istemiştir. Bir karınca yuvasını yakan kişileri de, "Ateşle cezalandırmak, ateşin Rabbinden başkasına yakışmaz" diyerek uyarmıştır. (Ebu Davud, "Edeb", 163-164)

İnsanların birbirlerine çok acımasız davrandığı bir dünyada, hayvanlara iyi muamele konusunun çok öncelikli olmadığı akla gelebilir. Ancak mümin, inancıyla, duygu ve düşüncesiyle, tutum ve davranışlarıyla ilkeli ve tutarlı olmak zorundadır. Dolayısıyla, hayvanlara merhameti olmayanın, insanlara da merhameti olmaz. Kendi çocuklarına şefkat göstermeyenin, başka çocuklara şefkat göstermesi beklenmez. Ailesiyle iyi ilişkiler kuramayan kişinin, toplumsal ilişkileri de sağlıklı olmaz. Bileşik kaplar örneğinde olduğu gibi, kişinin bir alandaki tutum ve davranışı, diğer alanlarda nasıl davranacağının göstergesi gibidir. Müslüman hayatın her alanında, içiyle dışıyla bir olmak, olduğu gibi görünüp, göründüğü gibi olmak zorundadır. Bu yüzden münafıklık ve ikiyüzlülük yasaklanmış ve yerilmiştir.

Hayvanlara karşı davranışlarına bakarak, insanların genel karakterleri ve ruh halleri konusunda yaklaşık bir fikir sahibi olmak mümkündür. Buradan hareketle, Cenab-ı Hakk'ın, insanların istifadesine sunduğu varlıkları amacının dışında kullanan, onlara kötü ve acımasız davranan kişilerin sağlıklı bir ruh hâli içinde olmadıkları söylenebilir. Örneğin, spor olsun diye yılda binlerce boğayı öldüren ve bunu zevkle seyreden insanların günlük hayatlarında nasıl davrandıkla-

rı incelenmeye değer bir olgudur. Müşterilerinin keyfi için canlı canlı beyinleri çıkartılan maymunların çığlıkları karşısında kılı kıpırdamayan çağdaş insanın, başka hangi vahşet ve zulüm için rahatsızlık duyacağı oldukça şüphelidir.

Mümin her davranışında, hatta en acımasız görünen eylemlerinde bile merhameti elden bırakmamak zorundadır. Onun için, düşmanına bile, onun tecavüzü kadar karşılık verecek (Bakara, 194), hiçbir zaman haddi aşmayacaktır. (Bakara, 190) Hangi durumda olursa olsun işkenceye başvurmayacaktır. (Dârimî, Siyer, 5) İbadet amacıyla ve muhtaçlara yardım kastıyla kestiği kurbanını en kolay ve zahmetsiz biçimde kesecek, imkan ölçüsünde, şoklama ve uyuşturma gibi yeni tekniklere başvurma yolunu arayacaktır. Amaç, acıyı ve sıkıntıyı artırmak değil, en kısa ve zahmetsiz yoldan istenilen hedefe ulaşmaktır. Velhâsıl bu dünyada kendi hizmetine ve kullanımına sunulan her şeyin, hesabı sorulacak bir emanet olduğu bilincinde olan Müslüman, bilerek karıncayı bile incitmeyecek bir hayat tarzını benimsemek durumundadır. Bilmeden verdiği zarardan dolayı duasında, "tuyûr (kuşlar), huşûr (haşerât), hayvanât hakkı için", Allah'tan af dileme duyarlılığına sahip bir mümin, şairin ifadesiyle ne kimseyi incitecek, ne de kimseden incinecektir.

> Cihan bağında ey âşık budur maksûd-ı ins ü cin
> Ne kimse senden incinsin ne sen bir kimseden incin.

KÖTÜLÜĞE KARŞI İYİLİK

O kötülüğe karşı asla kötülükle muamele etmiyordu. Bir bedevi gelir, elbisesinden tutup çekiştirir ve kaba bir şekilde; "Hakkımı ver" dedi. Sahabeyi çıldırtan bu hareketler, o şefkat ve merhamet abidesini tebessüm ettirir ve; "Adama istediğini verin" buyururdu. Evet o, en affedilmez suçları dahi affederdi. Yeter ki o mevzuda, dinin emirlerine muhalefet söz konusu olmasın. Kendisine her türlü kötülüğü yapan Mekkelilere, Mekke'nin fethinden sonra, hem de her türlü cezayı verebileceği o gün ne demişti:

- Gidiniz, hepiniz hürsünüz!

KALBİN EN İNCE TELİNDEN MERHAMET

Merve ÇETİNEL

"Allah'ın bol nimeti ve merhameti olmasaydı herhalde ziyana uğrayanlardan olurdunuz." (Bakara, 64)

Affet… Verdiklerinin asıl sahibi olduğunu… Kul olduğumuzu unuttuk. Birbirimizin ayıbını araştırmak, kendimizi şehri tepeden seyredenlerden saymakla meşguldük. Uyuduk… Affet. Suçluyduk; çünkü unuttuk. Yardım seslerini, el uzatmayı, sevdiklerimizden vermeyi, kendimiz için istediklerimizi başkası için de istemeyi… Ve şimdi, boşa harcadıklarımızı ve kâle almadığımız vicdanımızı yüklenip geldik karşına. Yetinmeyi ve yardım etmeyi bilen kutlu insanların parlak yürekleri hatırına, pişmanlığımıza şahit olarak.

Affet…
Affet…
Affet…

Ziyan ettik. Zamanı… Hayatı… Sahiplendiğimiz dünyayı… Biz de ziyan olduk ve parçalandık. Kendi çevirdiğimiz çarkın dişlileri arasında sıkışıp kaldık. Belki de dünyanın başka yerlerinde, çığlıklarının kulağımı-

zı çınlatması gerekirken; sesi çok uzağımızdan bir fısıltıyla geçen ve bizim merhametsizliğimiz yüzünden felâketin içinde kıvranan çocuklar vardı. Hıçkırıklarını hiç duymadık. Ama sana yine de hep yalvardık. Unutmadık dua etmeyi. Açlıktan ölenler için olmasa da, kendimiz için, hep daha iyiyi istemeyi… Hep daha fazlası için… Farkında değildik ama bu dünyaya bizi bağlayan her duayla, senden daha uzağa düştük. Bağışla bizi…

Hayata düşkünlüğümüz nispetince hırpalandık. Sırf düzlüklere tek başımıza erişelim diye, kötülüklerden geri durmadık. Yaraladık, yaralandık. Rahman'ın kulları olmamıza rağmen, fıtratımızdaki merhametin üzerine beyaz örtüler serdik. Toplayıp kaldırdık bir kenara. Zaman, acımasızdı. En iyi duygularımız sandık lekeleriyle sarardı. Merhametimiz, yılları beklemekten paslandı. Biz, yalnız kaldık. Savrularak dönen arz üzerinde hayatta kalmanın tek yolu, kendimiz için yaşamaktı. Öyle sandık ve yanıldık. Bizimle birlikte, eşitlikler üzerine yaratılmış insanların varlığından habersiz, sağlam bir dala tutunmanın ümidiyle kanat çırptık. Hâlbuki yıkılmayan çınarlar vardı; el ele vermiş insanların sarıldığı… Biz yalnızlığı seçtik.

İçecek bir damla suya muhtaç, tenekeden evlerin içinde ağlayan veya bir evi bile olmayan, savaşlarda mermi seslerinden kulakları delinmiş çocukların, onların üzüntüleriyle kahrolan annelerin ve giden babaların yerine koyamadık kendimizi. Yaşadıkları ayrılıkları, acıları ve üzüntüleri paylaşamadık. Kalbimize değmedi sesleri. Duamızdaki cümlelerin öznesi hep

birinci tekil şahıstı. "Biz" olamadık. Oysa aç değilsek eğer, sevdiklerimiz yanımızdaysa, güven içinde uyuyabiliyorsak geceleri, korkusuzca yürüyebiliyorsak sokaklarda ve her öğün yemeğin kokusu geliyorsa burnumuza, bize verilenlerin kıymetini bilerek, derin bir tevazu ile bunları yaşayamayanların var olduğunu hatırlamamız gerekirdi. Biz onlardan üstün müydük? Ya da ayrıcalıklı? Onların yerinde olabilme ihtimalimizi görmezden gelerek, denkliğimizi unuttuk. Ve nimetleri hak olarak görmeye başladığımızda, şükür kelimeleri çıkmaz oldu dilimizden. Yardım etmedik, şükretmedik. Ama O'nun merhametine nail olmayı diledik… Kendimiz merhamet etmeden…

Zerre kadar bile olsa, hiçbir iyiliğin ya da kötülüğün karşılıksız kalmayacağını öğrenmiştik. Adaletin hak olduğunu… Şimdi, hoşgörüsüzlüğümüz karşımızda. Aynalar hesap soruyor bize. "Neredeydin?" diyor; "onlar bu haldeyken sen neredeydin?"

Ağır demir kapılar çarpıyor yüzümüze. Rüzgârı, gözlerimizi yakıyor. Telefonlar bir bir kapanıyor. Kelimeler dilimizde düğüm… Unuttuğumuz incelikleri, sararmış resimlerin arasından çekip çıkarmakta zorlanıyoruz. Albümlerden mutlu pozlar silinmiş… Aynada beliren suretimiz öfkeyle sesleniyor bize. Konuşmadan… Çatılmış kaşlarımızın çizgilerinde, yapılan kötülükleri hatırlıyoruz. Yine de bize yapılan her yanlışı yazıyoruz bir tarafa. Odanın duvarına, kitapların ortalarına, avcumuzun içine ve kalbimize… Tahammül etmek, sabretmek geçmiyor hiçbir hikâyede. Affetmek, uzay boşluğunda kayıp… Hep karşılık ver-

meyi öğrenmişiz. Annelerimizden değil; yanlış yönlendirilmiş hayat tecrübelerimizle.

Yolda sert adımlarla kaldırım taşlarını ezerken, kulaklıklardan akan ses, unutmaya yüz tuttuğumuz yanlışları tekrarlıyor. İnsafa gelmiyor yüreğimiz. Yastığımızın altındaki mendilin arasına iliştirdiğimiz merhamet, kapımızı çalmıyor. En çok ihtiyaç duyduğumuz… Dipten gelen bir ses… Kalbin en ince telinden… İçimizi titreten ve dünyayı yaşanır hale getiren… Bizi gülümseten ve sevindiren… Anlamaya muhtacız. Yapılan kötülükler yerine, güzellikleri hafızamıza kazımaya… Ve bazen, hiçbir dikene takılmadan sırf O'nun rızasını kazanmak için önü aydınlık iyiliklerin peşi sıra yürümeye… Merhamet olunmak için, merhamet etmeye… Vermeye… Sevmeye… Hoş görmeye…

Bir gece sessizliğine ihtiyacımız var. Dolunayın gümüşe dönük ışıltısına… Güneşin enginliğine… Denizin ferahlığına… Ruhumuz yıkanmalı nehirler boyu. Sesleri duymalıyız etraftan gelen. Kalbimiz açmalı pencerelerini. Nefes almalı ruhumuz. Gözlerimizin içinden kirler akmalı. Sesimiz, bir kıtayı aşacak kadar yüksek çıkmalı. Ama kırmamalı filizleri. Ağacın dallarını eğmemeli. Kapılarımızı çalıp kaçan ve varlığından utananların izini bulmalı sezgilerimiz. Muhtaçların yolunu görmeli. Yerini bilmeli. Ve onların ürkek adımlarla bize geldiği gibi, bir sabah, daha gün doğmadan içi dolu sepetlerle çalmalı kapılarını. Elimizdekileri bırakıp çekilmeli. Hiç kimse görmese de, O'nun gördüğü bilinmeli.

Çok merhametli olan Rab'den bir söz olarak (kendilerine) "Selâm" (vardır). (Yasin, 58)

Bir dilim ekmektir merhamet. Bayat ya da dumanı üzerinde; fark etmez. Niyetiyle değeri bilinen… Bağıra çağıra acımak değildir asla. Sessizce vermektir onun yerine. Ağlayarak elinden tutmak… Sızısını dindirmek için koşmak… Merhamet, tutanın elini yakmaz; karşılıktan medet umulur diye… Ya da ezmez insanı; feri kaçmış gözleri yere indirmez. Acımanın büyüttüğü benlik, merhamette körleşir. Denktir insanlar… Yaratılışları gibi… Rahman'ın selamını almak ne güzel… En merhametlinin merhametine ulaşmak… Huzura ve kurtuluşa ermek… Barışa ve selâmete… Tek başımıza değil, insanlıkla birlikte mutlu olmak… Ve bunun için anlamak; bilmek; duymak… Sesi çıkmayanların, uzakta olanların, bizi görmeyenlerin yolunu sürmek; onların ihtiyaçlarına koşmak… Bir dilim merhamet ihtiyacımız olan. İlahi merhamete mazhar olmak için… Kendimizi ve başkalarını kurtarmak… Bir dua merhamet… O'nun "selâm"ına nail olmak için…

KALBİ YUMUŞATMANIN YOLU

Bir adam Hz. Peygamber (s.a.s.)'in huzuruna gelerek kalbinin katılığından şilayet etti. Peygamber Efendimiz ona şöyle dedi:

- Kalbinin yumuşamasını istiyorsan,

Fakiri doyur, yetimin başını okşa!

MERHAMET KAYNAĞI OLARAK AİLE

Doç. Dr. İbrahim Hilmi KARSLI
Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

"*Biz insana anne babasına iyi davranmasını emrettik. Çünkü annesi onu ne zahmetlerle karnında taşıdı ve ne acılar çekerek doğurdu…*" (Ahkâf, 46/15)

Sonsuz Merhamet Sahibi: Allah Teâlâ

Varlığın sebebi, ilâhî merhamet ve şefkate dayanmaktadır. Aksi takdirde eşyanın ve canlıların yaratılması ve varlıklarını sürdürmesi söz konusu olamazdı. Doğumdan beslenmeye, yağmurdan bitkilerin büyümesine bütün oluşumlar, Allah Teâlâ'nın rahmetinin tecellileridir. Nitekim İslam inancında Yüce Yaratıcı'nın varlıkla olan ilişkisinde sevgi ve merhamet en temel ilkelerden biridir.

İlâhî rahmet, sadece müminler ile sınırlı değildir. Allah Teâlâ'nın salih kullarına olan merhameti elbette ki diğerlerinden farklıdır. Ancak O, kâfir, günahkâr bütün insanlara merhamet ve şefkatiyle muamele etmektedir. Bu anlamda Allah'ın rahmet ve merhameti insanın inanç ve amelleri ile bağımlı değildir. Dolayısıyla ilâhî rahmet, insanın yapıp ettikleri ile yakından

ilişkili olsa da, sadece onun bir karşılığı olarak tecelli etmemektedir.

Allah Teâlâ'yı, O'nun merhamet sıfatını dikkate almadan tanıyamayız. Çünkü merhameti ilke edindiğini bizzat kendisi beyan eder. (En'âm, 6/12, 54) Kur'an'da, bu anlamda bir başka ilâhî sıfatın zorunlu kılınmasından bahsedilmez. Şüphesiz ki bu, rahmetle muamele etmeye O'nun ne denli önem atfettiğini gösterir. O'nun merhameti inanan-inanmayan, itaat eden-etmeyen, canlı-cansız bütün varlıkları kapsar. Tabiat olaylarından canlılar âlemindeki oluşumlara, insanın biyolojik ve psikolojik ihtiyaçlarından aile ortamına kadar yayılır. Kısaca varlık âleminde insanın menfaatine olan maddi-manevi bütün oluşumlar, O'nun rahmetinin yansımalarıdır. O'nun cezası sınırlıdır; hatta günahkârlardan dilediklerini bağışlar. Ancak merhameti, istisnasız bütün varlıkları kuşatmıştır. Takva sahibi müminlere gelince, rahmet ve merhametini onlara özel olarak bahşedecektir: "*Azabıma dilediğim kimseyi uğratırım; rahmetime gelince o her şeyi kuşatmıştır. Ben bu sınırsız rahmetimi, Allah'a karşı gelmekten sakınan, zekâtını veren ve ayetlerime gönülden inananlara özellikle bahşedeceğim.*" (A'râf, 7/156)

Merhametin Sembolü: Anne

Bütün varlıklar içerisinde Allah'ın rahmetinin esas muhatabı insandır. Diğer varlıklara bir anlamda ondan dolayı merhamet edilmektedir. Çünkü varlık insanla anlam kazanmakta ve amacına ulaşmaktadır. İlâhî rahmet ve merhametin temel yansıma alanlarından biri

de ailedir. Nitekim konuyla ilgili olarak Kur'an'da mealen şu ifadeler geçmektedir: *"Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi O'nun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir."* (Rum, 30/21)

Burada dikkati çeken husus, "rahmet/şefkat", "mevedde/sevgi" kelimelerinin, sırasıyla Allah'ın Rahmân, Rahîm ve Vedûd sıfatları ile aynı kökten türemiş olmalarıdır. Dolayısıyla insanlık dünyasında ailenin, sevgi ve şefkatin temel tecelli alanı olduğunu söyleyebiliriz. Adeta ilâhî rahmet ve merhametin gölgesi önce aile üzerine düşmekte, burada filizlenip gelişmektedir. Bu asil duygular, önce karı-kocayı birbirine bağlar, bu sayede ülfet ve huzur ailede bütün görkemiyle yaşanmaktadır. Nitekim ayetteki ilgili kavramlar da bu bağlamda zikredilmektedir.

Çocuklar, aradaki muhabbet ve kaynaşmanın somut sembolleri haline gelirler. Hatta çocuk, daha dünyaya gelmeden önce anne rahminde iken, anne ve babanın sevgi ve korumasına mazhar olur. Hamilelik sürecinde anne ve baba sürekli salih evlat için dua ederler. (Â'râf, 7/189) Dünyaya gelmesi ile karı-koca arasındaki sevgi bağları yeni boyutlar kazanır; aile bireyleri birbirleri ile daha sağlamca kenetlenir. Böylece başta anne-baba olmak üzere, ailenin her bir ferdi, adeta kendileri için yaşayan bireyler olmaktan çıkar, tam bir fedakârlık ruhu içerisinde diğerleri için yaşayan kimseler haline gelirler.

Elbette ki ailede yaşanan bu duygular burayla sınırlı kalmaz; sevgi ve şefkat aileden topluma yayılır, insanlar ve diğer bütün yaratıklar da bundan nasibini alır. Kısaca bu anlamda aileler, toplumların sevgi ve şefkat pınarlarıdır. Onlar, topluma daima bu duyguları pompalar. Bu açıdan, aile yapısını koruyamayan toplumlar, adeta sevgi kaynakları kuruyan toplumlardır.

Ailede kadın, tabiatı ve psikolojisi itibariyle bu atmosferin oluşmasında ayrı bir yere sahiptir. Çünkü onun sevgi ve duygu dünyası bütün aile bireylerini sarıp sarmalayacak kadar engindir. Dolayısıyla insanlık âleminde aile, ilâhî sevgi ve şefkatin yoğunlaştığı bir zemin ise, kadın, anne ve eş kimlikleri ile bunun tam odağında bulunur. O, güçlü psikolojik donanımı ve manevî yapısı ile çözülmeye başlayan aile bağlarını onarır, yaydığı pozitif enerji ile babanın aksadığı yerlerde birlik ve bütünlüğü tahkim eder. Nitekim ünlü Doktor Mazhar Osman şöyle der: "Babaların taşkınlıkları ve çocukların usandırıcı hırçınlıklarını eritecek fazilet cevheri, anne kalbidir." Kadının ailede adeta bir sevgi ve şefkat abidesi ve saadet kaynağı olduğunu söyleyebiliriz. Bundan dolayı annenin ölmesi, ailenin harabeye dönmesi demektir. Nitekim atasözünde, "Kadın erkeğin eşi, evin güneşidir." Yine aile yuvasının kurulması ve devam etmesiyle ilgili olarak "Kadının düzdüğü evi Tanrı yıkmaz, kadının bozduğu evi Tanrı yapmaz" denir.

Anne kalbi, sadece çocukluk dönemiyle sınırlı değil, bir hayat boyu sevgi ve şefkat kaynağı olmaya, evladı için çarpmaya devam eder. Hiç kimsenin alama-

dığı hisleri o alır, duyamadığı acıları o duyar. Nitekim bu konuda eskiler şöyle dermiş: "Anneler her şeyi görmeseler de kalpleriyle duyarlar." Onlar evlatları üzerinde öyle bir tesir bırakır ki, başkalarının acıları belki unutulur; ancak anne acısı ölünceye dek devam eder. Yine annenin o engin sevgi ve şefkatini ifade etmek üzere "Ana kucağı, cennet bucağı"na benzetilir.

Bu tespitler, aile yuvasının kurulmasında sevgi ve şefkati ile annenin ne denli önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Kur'ân ayetlerinin de bunu doğruladığı anlaşılmaktadır. Nitekim bu bağlamda hem anne hem de babaya iyilikle muamele edilmesi emredilmektedir. Ancak devamındaki ifadelere baktığımızda, babanın değil, annenin çocukları üzerindeki emeğinin öne çıkarıldığı dikkat çekmektedir: "*Biz insana anne-babasına iyi davranmasını emrettik. Çünkü annesi onu nice zahmetlere katlanarak karnında taşıdı…*" (Lokmân, 31/14) Yine şu ifadelerin geçtiğini görüyoruz: "*Biz insana anne babasına iyi davranmasını emrettik. Çünkü annesi onu ne zahmetlerle karnında taşıdı ve ne acılar içinde doğurdu…*" (Ahkâf, 46/15) Bu ayetlerin tefsiri mahiyetinde hadislerde şöyle bir olay nakledilir. Hz. Peygamber'in huzuruna gelen bir sahabe, "Üzerimde en fazla kimin hakkı vardır" diye sormuş, Allah Resulü de üç defa "annenin, annenin, annenin" dedikten sonra dördüncü seferinde "babanın" buyurmuşlardır. (Buhârî, "Edeb", 2; Müslim "Birr", 1)

Görüldüğü üzere anne, gerek hamilelik sürecinde gerekse çocuğun büyütülmesi aşamasında eşsiz fedakârlıklarda bulunmaktadır. Bütün bu emeklerin ve

özverilerin arka planında şüphesiz ki annenin sevgi ve şefkat konusundaki abidevi kişiliği yatmaktadır. Onun bu özelliği o derece belirgindir ki, Hz. Peygamber bir defasında Allah'ın kullarına olan sınırsız şefkat ve merhametini anlatmak için başkasının değil, annenin çocuğuna karşı olan sevgi ve şefkatini temsil getirir. Olay hadis kitaplarında şöyle nakledilir:

Bir defasında, Hevâzin kabilesi esirleri arasında bulunan emzikli bir anneyi Hz. Peygamber'e getirdiler. Bu kadın, ayrı düştüğü çocuğuna duyduğu özlemden dolayı, rastladığı her çocuğu kucaklıyor, bağrına basıp emziriyordu. Resulullah çevresindekilere, "Bu kadının çocuğunu ateşe atacağına ihtimal verir misiniz?" diye sorunca, Sahabe "Asla atmaz" dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber, "*İşte Yüce Allah, kullarına bu kadının yavrusuna olan şefkatinden daha merhametlidir*" buyurmuştur. (Buhârî, "Edeb", 18; Müslim, "Tevbe", 22) Görüldüğü üzere varlık dünyasında anne kimliği ile kadın, Allah'ın sonsuz şefkat ve merhametini anlatmak için örnek olarak getirilmektedir.

Merhametin Sembolü Merhametsizleşince

Günümüzde acıma ve merhamet hislerinin gittikçe zayıfladığını görüyoruz. Şiddete yönelen insanların sayısı her gün biraz daha artmaktadır. Canice ve acımasızca davranışlar toplumun ruh sağlığını tehdit etmektedir. Toplumbilimciler ve eğitimciler konuyla yakından ilgilenmektedir. Cinayetler artık aileyi de kıskacına almıştır; çocuk-yaşlı, kadın-erkek demeden aynı aileden bireyler, yakın akrabalar birbirlerini hunharca

öldürebilmektedir. Hatta şefkat timsali anneler dahi bencil arzu ve zevkleri uğruna küçücük yavrularını katledebilmektedir. Eğer anne bu duruma düşmüşse, herhalde burada durup düşünmek gerekmektedir. Demek ki aile, fertlerin birbirleri için yaşadıkları bir fedakârlık yuvası olmaktan uzaklaşmakta; bencil arzuların ve dünyevi hırsların öne çıktığı bir şiddet zemini haline dönüşmektedir.

Acımasızlık ve şiddet, değişik türleriyle insanlık tarihi boyunca hep var olmuştur. Bundan sonra da, bu tür aşırılıkların bütünüyle ortadan kalktığı, şiddetten arınmış bir dünyayı tasavvur etmemiz mümkün olmayacaktır. Ne acıdır ki şiddet herhalde ilk defa bu denli azmış, aile ocağına sıçramış, hatta şefkat ve merhamet timsali anneyi dahi etkisi altına alabilmiştir. Elbette ki bu, bencil arzuların sürekli tahrik edilmesi, bireyselliğin bir yaşam felsefesi haline getirilmesinin bir neticesidir. Yine bu, temel amacı insana yaşamayı değil yaşatmayı ve merhameti öğretmek olan bir medeniyetten uzak kalmanın bir sonucu olsa gerek. Umulur ki, yaşanan acı olaylar, nerede hata ettiğimiz konusunda uyanmamıza ve kendi değerlerimize dönmemize vesile olur.

TÜM VARLIĞA ŞEFKAT

Hz. Peygamber on bin kişilik bir ordunun başında baba ocağı, anavatanı Mekke'ye doğru gitmektedir. Artık bütün Arabistan hâkimiyetini tanımıştır. Ordunun en önünde ilerlerken yol üzerine yeni doğum yapmış bir köpekle yavrularını görür. Askerlerden birini çağırarak emir verir:

- Anneyle yavruların önünde duracak ve ordunun tamamı geçinceye kadar onlara nöbetçilik edip, ezilmekten koruyacaksın!

Talimat yerine getirilir ve anneyle yavrular rahatsız edilmeden geçiş sağlanır.

AİLEYİ SEVGİ VE RAHMET TEMELİ ÜZERİNE KURMAK

Dr. Ülfet GÖRGÜLÜ
Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

Yüce Kitabımız Kur'an-ı Kerim, aileyi iki önemli ve hayati duygunun üzerine inşa etmiştir: Meveddet ve rahmet. Adeta ilahi bir düğün hediyesi olan bu ilkelerin, Rabbimizin birer ayeti olduğuna dikkatlerimiz çekilmiştir Rum suresinin 21. ayetinde şöyle buyrulmuştur: "**Yine sizin içinizden kendileriyle huzur bulasınız diye kendi türünüzden eşler yaratması, aranıza sevgi ve merhameti yerleştirmesi de O'nun ayetlerindendir. Şüphesiz bunda düşünecek bir topluluk için alınacak dersler vardır.**"

Ayet erkek ve kadın hepimizin aynı özden, aynı insanlık mayasından yaratılmış olduğumuzu hatırlatarak, sevgi ve rahmete dayalı bir beraberliğin meyvesinin huzur ve mutluluk olduğuna dikkatimizi çekmektedir. Aileyi yaşanır ve daimi kılan asıl unsur da içinde huzurun olması değil midir? İşte Kur'an-ı Kerim bize ihtiyacımız olan bu huzurun adresini göstermektedir: Meveddet ve rahmet! Şimdi bu kavramları Kur'an ve sünnetin ışığında biraz yakından tanımaya çalışalım:

Meveddet: Meveddet, bir şeye karşı duyulan muhabbet, kuvvetli sevgi anlamına gelen "vüd" kavramından türemiş bir isimdir. Allah Teala'nın çok seven ve sevilen anlamına gelen "Vedûd" ismiyle aynı kökten gelir. Sevgi, Yüce Allah'ın yüreklerde var ettiği eşsiz bir duygudur. Yakın zamana kadar birbirine yabancı olan iki insanı evlilik çatısı altında bir araya getiren ve birbirinin en yakını kılan, bu duygunun mucizevi gücüdür. Sevgi ilahi bir lütuftur. Evlilik birliğinin tutkalı, aile binasının çimentosudur. Evliliği mecburi bir beraberlik ya da zoraki bir katlanmadan farklı kılan sevgidir. Sevgiyle mayalanmış yuvaları Yüce Allah, cennet çiçeği çocuklarla semerelendirir çoğu zaman ve sevgiye dayalı ilişki ölümsüzleştirir evliliği ve aileyi.

Resulullah Efendimiz (s.a.s.)'in uzun yıllar mutlu bir evlilik sürdüğü ve İslam'a davetin en zorlu günlerinde her türlü sıkıntıyı birlikte göğüslediği ilk eşi Hz. Hatice validemizin vefatından sonra onun dost ve akrabalarına gösterdiği yakın ilgi (Müslim, Fedâilu's-sahâbe, 12) sevginin ölümsüz olduğunun ve vefanın en güzel ifadelerinden biridir, ölse bile sevgili...

Sevgi "canı cana değdirecek" bir iletişim dilidir. Diğer bir ifade ile "kalp kalbe iletişim"dir. Kur'an'da bize tanıtılan tüm peygamberler ve özellikle Yüce Resulümüz bu dili kullanabilmenin en güzel örneklerini sunmuşlardır. Çağları aşıp gelen mesajları bugün gönül dünyamızı aydınlatıyor, isimlerini andığımızda kendilerini yanı başımızda hatta daha yakın hissedebiliyorsak onlarla aynı lisanı konuşabilmekten değil ama aynı sevgi ve duyguyu paylaşabilmekten olsa gerektir.

Aile içi iletişimde asıl olan "sevgi dili"ni konuşabilmektir. Bu dil ile mesaj aktarılırken duruma göre lisan, el, göz ve yüz gibi pek çok unsur devreye girecek, böylece sevgi dilinin tüm lehçeleri kullanılmış olacaktır. Sevgimizi eşimize, çocuğumuza, anne-babamıza ve tüm yakınlarımıza onların duymayı ya da görmeyi istediği biçimde aktarabilmek bir sanattır.

Kişinin sevdiği kimseye bunu söylemesini öğütlemiştir Peygamber Efendimiz (Ebû Dâvûd, Edeb, 112-113). Sevildiğini duymaya en çok hak sahibi olanlar, hiç şüphesiz en yakınımızdakilerdir. Tatlı ve gönül alıcı bir söz, bir teşekkür ve takdir ifadesi belki de kalplerdeki pek çok buzların erimesini sağlayacaktır, yaz güneşi misali. Saksıdaki menekşelerin, sümbüllerin sevgiyle okşayan ele, rengarenk açarak, mis gibi kokular saçarak verdiği karşılıktan fazlasını verecektir evlerin canlı çiçekleri olan çocuklar...

Sözün yanı sıra tebessüm ve güler yüz de sevgiyi aktarmanın en pratik yollarındandır. Peygamberimizin beyanıyla tebessüm bir çeşit sadaka olup, (Tirmizî, Birr ve Sıla, 36), onun önemli sünnetlerinden birisidir. Bu sünneti yaşayıp, yaşatacağımız ilk mekan şüphesiz evlerimiz olmalıdır. Sevginin yansıtılmasında önemli bir beden dili de dokunmaktır. Peygamber Efendimiz; birbirine sevgiyle bakan eşlere Yüce Allah'ın da rahmet nazarıyla bakacağı ve birbirinin elini sevgiyle tutan eşlerin, işledikleri günahların parmaklarının arasından dökülüp gideceği müjdesini vermiştir bizlere (Münâvî, Abdurraûf, Feyzu'l-kadîr, II, 333; Suyûtî, Celâleddîn, el-Câmiu's-sağîr, I, 338). Kendisi de her fırsatta eşlerine gerek sözleri gerek davranışlarıyla muhabbetini göstermekten hiç çe-

kinmemiştir. Hz. Aişe validemize Hümeyra/alyanaklı diyerek seslenmesi (İbn Mâce, Rühûn, 16; en-Nîsâbûrî, Hâkim, el-Müstedrek ale's-sahîhayn, III, 129; IV, 517), birlikte yemek yerken lokmayı onun ısırdığı yerden ısırması, suyu onun dudaklarının değdiği yerden içmesi (Müslim, Hayz, 2; Ebû Dâvûd, Tahâret, 102), bu konudaki pek çok güzel örnekten birkaçıdır sadece. Yine Yüce Resulümüz, kişinin eşinin ağzına koyacağı bir lokmanın bile sadaka olacağını söyleyerek (Buhârî, İman, 41) aile bireyleri arasında en küçük paylaşımın dahi bir muhabbet ifadesi olduğuna dikkatlerimizi çekmektedir.

Sevmek bütünleşmektir, verici olmaktır, güçlü olmaktır, sorumluluk sahibi olmaktır, çaba harcamak ve emek vermektir. Sevginin temel şartı sevdiğinizi hata ve noksanıyla olduğu gibi kabul edebilmektir. Sevmek için mükemmelliği beklemek hata olur. Bu noktada birbirimize ve çevremize nereden ve nasıl baktığımız önem arz etmektedir. Eşler olarak birbirimize Allah'ın güzelliğinin bir tezahürü, O'nun en değerli varlığı ve bir armağanı olarak bakabildiğimizde birbirimizin sevilecek taraflarını görmemiz kolaylaşır. Hata ve kusur bulmak için bakarsak onu bulmakta da hiç zorlanmayız. Önemli olan "güzel/güzeli görebilme" yeteneğini geliştirebilmemizdir. Basralı Rabia el-Adeviyye'nin dediği gibi; "Cemal-i Hakkın insandan içre bulunduğunun, harici güzelliğin ise dahili güzelliğin bir aksinden ibaret olduğunun" (Schimmel, Annemarie, Ruhum Bir Kadındır, Çev. Ömer Enis Akbulut, İst. 1999, s. 39) idraki içinde birbirini seyredebilmek ne güzel olurdu! Şeyh Galib'in muhteşem ifadesiyle söylersek; "Hoşça bak zatına kim zübde-i âlemsin sen/Merdûm u dîde-i

ekvân olan Âdem'sin sen." Aile bireyleri hoşça bakabilmelidir birbirinin zatına. Burada hoşça bakmayı, deyimin içerdiği tüm anlamlarıyla zikrettiğimizi vurgulamak isteriz.

Vurgulanması gereken bir husus da sevgi ile hazzın farklılığıdır. Cinsel arzunun giderilmesi olarak haz gelip geçicidir. Sevgi ise kalıcı ve ebedi olandır. Zira aileyi oluşturan herkesin birbirini sevmesi Allah'a saygının bir tezahürüdür. Allah için sevebilmek ise sevginin en yüce mertebesidir.

Sevginin zamanla tutkuya dönüşerek marazi bir hal almaması için şefkat ve merhamet gibi diğer bazı erdemlerle beslenmesi gerekir. Bu yüzden söz konusu ettiğimiz ayette Rabbimizin eşlerin arasında meveddetle birlikte rahmeti de var ettiğinin belirtilmesi ayrıca dikkat çekicidir. O halde biraz da rahmet kavramı üzerinde duralım.

Rahmet: İncelik, yumuşaklık, şefkat, merhamet gibi anlamlara gelen rahmet, Kur'an'ın temel kavramlarından biridir. Rabbimiz hakkında kullanıldığında yarattıklarına lütuf ve ihsanda bulunması, merhamet etmesi, nimet vermesi anlamını içerir (İbn Manzûr, age, VI, 125; el-Isfehânî, age, s. 196). Besmele ve Fatiha'da Yüce Allah'ın Rahman ve Rahîm isimleriyle sonsuz rahmetinin tecellisine dikkatimiz çekilmektedir. Mevlamız rahmeti kendisine ilke edinmiş (En'am, 6/12, 54) ve rahmeti her şeyi kuşatmıştır (A'râf, 7/156; Mü'min, 40/7). Her haliyle inananlar için en güzel örnek olan Peygamber Efendimiz de insanlığa rahmet sıfatıyla tanıtılmış (Enbiyâ, 21/107) ve müminlere karşı çok şefkatli, merhametli olduğu özellikle hatırlatılmıştır (Tevbe, 9/128). Kur'an-ı

Kerim aynı zamanda birbirleriyle ilişkilerinde rahmeti esas almalarını (Fetih, 48/29) ve birbirlerine merhameti tavsiye etmelerini (Beled, 90/17) inananların özellikleri arasında zikretmektedir.

Kur'an'ın aile felsefesinin temelinde sevgiyle birlikte rahmet de vardır. Zira evliliklerde sevginin merhamet olarak tezahürü, ailede huzur ortamının oluşmasında en büyük rolü oynayacaktır. Kişinin sevdasını karaya, sevgisini kana bulamasına, sevdiğine şiddet uygulamasına engel olacaktır. Rahmetle kuşatılmış bir gönül sahibi Allah'ın emaneti olan eşini, evladını değil, eşyayı dahi incitemez!

Rahmet, şefkat, merhamet ve adalet gibi erdemlerle beslenmeyen sevginin kuru bir iddia olarak kalma riski de vardır. Örneklemek gerekirse; pek çok kişi hayvanları çok sevdiğini söyleyebilir. Ama çok az kişi çölde susuzluktan ölmek üzere olan bir köpeğe su vermek için aynı kuyuya aynı zahmeti çekerek ikinci kez inerek özveri ve merhametini gösterebilir. Böyle olduğu içindir ki hayvanları sevdiğini söyleyen değil ama onlara merhamet eden mağfiretle müjdelenmiştir Yüce Resulümüzün dilinden (Buhârî, Şirb, 9; Müslim, Selam, 41).

Kendisi de 'âlemlere rahmet olarak' gönderilmiş olan Peygamberimizin rahmeti sadece çağdaşlarına değil, asırlar sonrasına, bugüne ulaştığı gibi, bundan sonra kıyamete kadar tüm insanlara hatta her varlığa ulaşacak kadar da engindir. Gariplerin horlanmasına, yetim çocukların ağlamasına olduğu kadar, yuvasına ve yavrularına dokunulmuş ana kuşun ağlatılmasına

da elvermiyordu Rahmet Peygamberinin merhameti (Ebu Davud, Cihad, 112). Hem Raûf, hem Rahîm'di O.

Yetimlerin başına şefkatle ilk dokunan el, O'nun eli oldu. Fakirin karnını doyuran, düşkünü tutup kaldıran, köleye hürriyetin hazzını tattıran, gasp edilmiş haklarını kadınlara birer birer geri veren hep o mübarek eldi. O kutlu elin sahibi, bize bizden daha merhametli olduğunu hatırlatıyordu şu kutsi beyanında: "Ben her mümine kendisinden ileriyim. Bir kimse (ölürken) mal bırakırsa o mal onun yakınlarına aittir. Fakat borç veya çoluk çocuk bırakırsa bana ait ve benim üzerimedir." (Müslim, Cum'a, 43)

Yine bir keresinde; "Merhameti olana Allah da merhamet eder" der ve ekler: "Yerdekilere merhamet eyleyin ki size de merhamet eylesin göktekiler!" (Tirmizi, Birr ve Sıla, 16). Erhamurrahimin'in lütfu olarak merhamet önce ana rahminde yetişir imdadımıza. Rahmetin en özel ve güzel tecelligahı olan o müstesna yerde başlar insan ve aile olma serüvenimiz. Annenin yavrusuna merhametinden çok fazladır zira Rahman ve Rahim'in rahmeti. O halde Allah'ın rahmeti altında bulunan bir ceninin hayat hakkına dokunmaya kimin hakkı olabilir ki?

"Rabbinin terbiyesinden geçen" ve ümmetine çok düşkün olan Kutlu Nebi uyarmaktadır hepimizi: "Küçüğümüze merhamet etmeyen ve büyüklerimize saygı göstermeyen bizden değildir." (Tirmizi, Birr ve Sıla, 15) Ailede en küçükten en büyüğüne, yaşlısından gencine, kadınından erkeğine her bireyin çokça ihtiyacı vardır hiç şüphesiz şefkate, merhamete. Fiziksel, sözel, psikolojik her çeşidiyle şiddet hastalığının ilacı-

dır merhamet. El yaresiyle zedelenmiş bedenleri değilse de dil yaresiyle incitilmiş gönülleri tedavi edecek merhemdir merhamet.

Hayatı boyunca çevresindeki hiçbir varlığa hiçbir biçimde şiddet uygulamamış olan Rahmet Peygamberi (İbn Sa'd, et-Tabakâtü'l-kübrâ, VIII, 204) şiddeti yaşam biçimi haline getirmiş olanları kınamakta ve özellikle kadına şiddet uygulayanların hayırlı olmadıklarını ifade etmektedir (Ebu Davud, Nikah, 43). Çocuklarından şefkat, ilgi ve sevgiyi esirgeyen, onları öpmekten imtina eden ebeveynlere seslenerek; "Allah gönlünüzden merhameti çıkardı ise ben ne yapabilirim ki?" (Buhari, Edeb, 18) buyurmaktadır.

Ailenin merhamet çeşmesinden kana kana içmelidir her bir fert, özellikle de çocuklar ve yaşlılar. Analarının göğsünden emdikleri süt kadar besleyici ve şifalıdır merhamet pınarları küçükler için. Sevgi ve rahmet esintilerinin kapladığı bir aile ocağı, sevgi depoları dolu, özgüven sahibi, kendisi ve çevresiyle barışık çocukların yetişmesi için en verimli ortamı sağlayacaktır zira. Ve "öf" bile denilmesini hoş görmez rahmeti gazabını geçmiş olan Yüce Mevla evin yaşlısına.. Hanenin bereketidir o zira.

Sonuç olarak ilgili ayetin ifadesi evliliğin ve aile olmanın sadece biyolojik ihtiyaçların karşılanması olmadığını, bunun ötesinde manalar taşıdığını koyar ortaya. Sevgi ve merhamet pınarları da kurursa şayet, neyimiz kalır ki başka?

Gelin közünden canlandıralım yeniden aile ocağının meveddet ve rahmet ateşini, daha çok pişmeye ihtiyacımız var, öyle değil mi?

ÇEVREYE RAHMET

Mute savaşına katılacak ashabına şu öğütlerde bulunur:

- … Gideceğiniz yerde rahipler de göreceksiniz. Onlara asla dokunmayınız. Kadınlarla çocuklara şefkatle davranınız. Hurma ağaçlarını, yeşillikleri kesmeyiniz. Evleri yıkmayınız…

MERHAMET, İSTENENİ DEĞİL İHTİYAÇ DUYULANI VERMEKTİR

Dr. Havva SULA

İnsanın yaratılışı, sorumluluk esası üzerine kuruludur. Dağlara, taşlara teklif edilen, onların kabul etmeyip insanın yüklendiği emanettir sorumluluk. Allah, insanlara bunu yerine getirirken adaletli ve merhametli olmayı öğütler.

Merhamet, insanı başkalarına iyilik ve yardım etmeye yönlendiren acıma duygusudur; tüm yaratılmışlara sevgi ile yaklaşmak, onları kötülüklerden korumak ve kurtarmak, zor durumlarında yardım etmek, bağışta bulunmak, affetmektir. Kaynağı Allah'tır. İnsanlardaki merhamet, Allah'ın rahmet ve merhametinin bir tecellisi, bir yansımasıdır. "Şüphesiz acıma, merhamet duygusu Rahmân'dan bir cüzdür." (Buhârî " Cenâiz" 32; Muslim "Cenâiz" 11)

Allah, Rahman ve Rahîmdir. O'nun bu isimlerini sadece bize dünyada ve ahirette göstereceği bağışlama olarak algılamak ve düşünmek eksik olur. Müminlerin dikkate alması gereken; bu isimlerin kendilerindeki tecellisi ve bunun davranışlarına nasıl yansıya-

cağıdır. Evet, O bize merhamet edecektir ve bundan hiçbir zaman ümit kesilmez. Ancak merhamet edene merhamet olunması ikazını unutmamak gerekir.

Gazali, Allah'ın Rahman isminin kula yansımasını kişinin gücü yettiğince malıyla, mevki ve itibarıyla muhtaç durumdaki insanların imdadına yetişmek, buna gücü yetmiyorsa onlar için dua edip sıkıntı ve ihtiyacına ortak olduğunu kendisine hissettirmek şeklinde açıklamıştır. Çocuklar, kadınlar, yaşlılar, yetimler, kimsesizler, hastalar ve yoksullar başta olmak üzere tüm insanlara merhamet göstermenin yanı sıra, diğer tüm canlılara da merhametli davranmak müminlerin görevidir. Masum ve korunmasız olduklarından, merhamete en fazla ihtiyaç duyanlar çocuklardır.

Çocukların ilk korunakları Yaratıcılarının onları yerleştirdiği sağlam bir mekândır, anne rahmi. (Müminin Suresi, 13) Öyle ki bu korunağın ismi merhamet ile aynı kökten gelir. Sonra ailesi, mahallesi/sokağı, komşuları, okulu ve şehirdir onu saran ve kuşatan. Ailede bakım, beslenme, sevgi, aidiyet ve sosyal çevre gibi ihtiyaçları karşılanır ve toplumsal, kültürel, dini ve geleneksel değerler kazanılır.

Sokak ve komşular, çok farklı durumlarla ve insanlarla karşılaşmasının getirdiği zenginlik nedeniyle çocuğun gelişimindeki diğer önemli etkenlerdir. Çocukların eğitiminde, sokaktaki davranışlarının kontrolünde ve anne baba evde olmadığı zaman onları korumada komşuların katkıları çok değerlidir.

Toplumu ve çocukları merhamet temelli koruyan değerlerimizden olan diğer kurumlar da vakıflardır. İyilik ve hayırda yarışmayı, Allah yolunda harcamada bulunmayı, toplumda kimsesiz, fakir, düşkün, yetim ve yolda kalmışlara yardım elini uzatmayı teşvik eden ayet ve hadisler ışığında İslam toplumlarında sosyal yapıyı sağlamlaştırmada, devletin yetişemediği alanlarda sosyal dengeyi sağlamada ve yaraları sarmada etkin rol oynarlar.

Ancak hızlı ve çarpık şehirleşme, modernleşme, köyden kente göç, yoksullaşma, eğitimsizlik, değişen ve kötüleşen iş koşulları tüm bu merhamet ve koruma eksenli kurumları zayıflatmış; ailenin rolünü farklılaştırmış; komşuluk ilişkilerini azaltarak çocukları çok önemli bir koruyucu değerden daha mahrum bırakmıştır. Vakıfların yerini sosyal projeler kapsamında çoğu kez direk insana değmeyen çalışmalar yürüten bazı sivil toplum kuruluşları almıştır.

Tüm bu değişim sürecinde, merhamet ve yardımlaşma eksenli toplumun yerini de bireyci ve menfaatçi kişiler aldığından; ailenin, toplumsal düzenin/komşuluğun, manevi değerlerin koruyuculuğu azalıyor ve sokak; çocuklar için tehlikeli hale geliyor.

Öte yandan; boşanmalar, resmi nikâh olmaksızın yapılan evlilikler, üvey anne ya da baba, anne babadan birinin evi terk etmesi, alkol kullanımı ve aile içi şiddet, çocuğun aile bütçesine katkı sağlamak amacıyla ruhsal ve fiziksel sağlığını tehlikeye sokan işlerde çalışmaya zorlanması gibi nedenlerle bazı çocuklar sokak yaşamını seçmeye başlıyorlar. Macera düşkünlü-

ğü, büyük şehirlerin renkli yaşamını merak – TV ve medya vasıtasıyla başka hayatları görerek onlara imrenmek, kısa yoldan meşhur ve zengin olma hayalleri ve düşük zekâ düzeyi de çocukların evlerinden uzaklaşarak sokağa düşmelerine neden oluyor. Ailenin denetiminden uzaklaşan çocuk, eğitimini yarıda bırakıyor; yaşıtlarından soyutlandığı gibi yetişkinlerin dünyasına da giremiyor, sokaktaki sınırsız ve sorumsuz özgürlüğü seçerek sosyal yaşamdan tamamen kopuyor ve bir süre sonra sokakta yaşamayı tercih eder hale geliyor.

Sokakta devamlı göz önünde olmaları onları korumasız ve zedelenebilir hale getirdiğinden yaygın endişe ve korku tepkileri gösteriyorlar. Madde kullanarak gerçeği unutma, rahatlama ve sokak çetelerine girerek kendilerini savunmayı düşünüyorlar. Çetelerin onları yönlendirdikleri hırsızlık, bıçaklama, madde kuryeliği gibi suçlar da onlarda suçluluk ve güvensizlik duygularının gelişmesine neden oluyor. Sürekli reddedilen ve dışlanan bir tavır gördüklerinden aşağılık duygusu hissediyor ve saldırganlaşıyorlar. Hayattan hiçbir beklentileri kalmıyor. Artık sevgi gösterilse bile onlara yaklaşanlara kolay kolay güvenmiyorlar. Zamanla sevgiyi hissedebilme yetenekleri azalıyor.

Sokakta onlar için tek sığınılacak yer hayalleri oluyor. Aslında o yaştaki tüm gençler için bu böyledir. Ama onların geleceğe dair hiçbir beklentileri olmadığından ancak uçucu madde koklayarak hayal kurabiliyorlar ve arzuladıkları güzellikleri yaşayabiliyorlar. Bu sınırsız hayal gücü, özgürlüklerini pekiştiriyor. Aynı za-

manda bu gerçek dışı dünya onların normalde gururlarına yedirip yapamayacakları hırsızlık, dilencilik veya cinsel istimara uğramalarına yol açıyor.

Sokakta yaşayan ve çalışan çocuklar aslında bir sorun değil. Yoksulluk, eğitimsizlik, kentleşme, göç, ahlakî çözülme gibi birçok sorun karşısında bireysel ve toplumsal olarak adalet ve merhamet ilkelerinden uzak oluşumuzun sonucu. O zaman çözüm de yine aynı yoldan geçiyor.

Bu çocukların durumunu iyileştirmeyi amaçlayan birçok proje geliştiriliyor; çocuklar ve aileleri hakkında daha fazla bilgi edinmek, etkili ve önleyici rehabilitasyon programları tasarlamak için araştırmalar yapılıyor. Sosyal hizmet birimleri, çocuk esirgeme kurumları, emniyet müdürlükleri, belediyeler, dernekler, vakıflar bu alanda gayret sarf ediyor. Kongreler düzenleniyor, kurumlar açılıyor.

Ancak soruna sadece idari karar ve uygulama planlarıyla yaklaşmak eksik olur. Bütün bunları gerçekleştirmede en önemli güç, toplumsal ve gönüllü katılımdır. Kişiler de sorumluluk üstlenmek zorundadır. Bugün; büyüyen yoksulluk, zedelenen dayanışma anlayışı ve toplumsal parçalanma içindeki şehirlerimizde ortak sorumluluk üstlenebilecek kişi ve toplulukları bu yönde harekete geçirmek biraz zor olabilir ancak imkânsız değildir. İnancımız bu konuda bize ne yapacağımızı, nasıl yapacağımızı, hangi ilkeleri esas alacağımızı söyleyen birçok yol göstericiye sahiptir.

Yaratıcı, Beled suresinin 14.-18. ayetlerinde sarp yokuşu aşmaktan bahsederken "… açlık gününde yakını olan bir yetimi, yahut aç, açık bir yoksulu doyurmaktır, sonra inanıp birbirlerine sabır tavsiye edenlerden, merhametli olmayı tavsiye edenlerden olmaktır" diye yol gösterir.

Mekke döneminin ilk yıllarında zenginlik, asalet gibi maddi ve dünyevi imkânların en yüksek değer olarak kabul edildiği, aciz ve kimsesizlere karşı ilgisizlik ve acımasızlığın hüküm sürdüğü bir ortamda inen ayetlerde nesep, servet ve statü farkı gözetmeden herkese karşı sevgi ve merhamet duygularıyla yaklaşmayı, bilhassa yoksulları ve kimsesizleri koruyup gözetmeyi hedefleyen hükümler geniş yer tutar.

Müminler için bir ahlak örneği, davranış modeli olarak gösterilen Allah Resulüne Yüce Allah tarafından özellikle çevresindeki yoksul ve kimsesizlere merhametli davranması, onları incitmekten sakınması, sıkıntılarını giderme imkânı bulamadığı durumlarda bile güzel sözle gönüllerini alması öğütlenmiş, aksine davranması halinde zalimlerden olacağı uyarısında bulunulmuştur.

Resulullah (s.a.s.) müminleri; birbirini sevmekte, birbirine acımakta, organlarından biri hastalandığında diğerlerinin de bu yüzden elem çekip uykusuz kaldığı vücuda benzetmiştir. Hiçbir zaman çocuklarını öpmediklerini söyleyenlere, "Allah kalplerinizden merhamet duygusunu çekip almışsa ben ne yapabilirim?" diyerek üzüntüsünü belirtmiş; Müslümanların her alanda ilişkilerini sevgi, merhamet, yardımlaşma ve

dayanışma yönünde geliştirmelerini, sıkıntılarını paylaşmalarını emretmiştir. Bütün bu yol gösterici değerler doğrultusunda yapılabilecek çok şey var; bunlar bireysel yaklaşımlarla tek tek çocuklara kişi olarak yardımcı olmaktan başlayarak aynı amaçlara hizmet veren kişilerin birlikte oluşturdukları sivil organizasyonlara kadar değişen boyutlarda olabilir.

Bu çalışmalarda cinsel istismara maruz kalanlar, uçucu madde bağımlısı olanlar, sokaklarda çeşitli işler yapanlar, evlerinden kaçanlar ya da sokağa itilenler gibi farklı ihtiyaçları olan çocuklar için güvenli ve destekleyici ortamlar sağlanmalıdır. Bu ortamlarda bakım ve beslenme gibi fiziksel ihtiyaçların yanı sıra sevgi, sosyal çevre gibi ihtiyaçlar karşılanmalı ve toplumsal, kültürel, dini ve geleneksel değerler kazandırılmalıdır.

İnsanı insan yapan bütün hasletler merhamet ve vicdan duygularının iyi gelişmesiyle güçlenir. Bu da çocuğa verilecek iyi bir bakım ve eğitim ile başlar. Çocuğun bulunduğu ortamdaki bireylerin birbirlerine karşı sevgi dolu, saygılı, yardımsever ve anlayışlı olması çocuklarda vicdan ve merhamet duygularını geliştirir. Çocuklar olumsuzluklardan ne kadar uzak kalır ve güzel örnekleri görerek büyürse sevgi ve merhamet de onların hayatında o derece yer bulur.

Bir hayır kurumunun sokakta çalışan çocukların rehabilitasyonu amacıyla yürütülen Çocuklar Sokakta Solmasın Projesi kapsamında çocuklara "Büyüdüğünde Gerçekleştirmek İstediklerin Neler" diye sorulduğunda çocukların verdikleri cevaplar bunun güzel bir örneğidir:

"Sokakta aç kalan ve çalışan çocuklara yardım ederdim. Evleri yıkılan insanlara, sokakta kalan insanlara yardım ederdim" (Savaş 9). "Eğer ben büyüyünce zengin bir insan olursam fakir veya hasta insanlara yardım ederim" (Fatma 9). "Yaşlılar derneği, Çocuk Esirgeme kurumları yapıp sokakta çalışan çocuk veya adamları kurtarırdım." (Sinan 12)

Aslında çocuklara merhamet etmek kendimize merhamet etmektir, onları korumak kendimizi korumaktır:

"O hâlde artık bir hurmanın yarısı ile de olsa, kendinizi cehennem ateşinden koruyun. Bunu da bulamayan, güzel bir söz ile kendisini korusun." (Buhârî, "Zekat" 9, Müslim "Zekat" 67-68)

TESELLİ...

Enes b. Malik'in küçük kardeşi Ebu Umayr'ın bir kuşu vardı, onu sever onunla oynardı. Bir gün çok sevdiği kuşu ölünce çocuk çok üzülür. Durumdan haberdar olan şefkat peygamberi (s.a.s.), Ebu Umayr'ın evine gider ve ona;

- Başın sağolsun kuşun ölmüş, der ve başını okşayarak onu teselli eder.

MERHAMET MEDENİYETİNİN SEMBOLÜ KUŞ EVLERİ

Sema DOĞAN
İSAM

Geleneksel mimarimizin ögeleri arasında dikkat çeken kuş evleri veya diğer adlarıyla kuş sarayları, kuş köşkleri ve serçe sarayları, başta serçe, saka, kırlangıç olmak üzere bu kuşlara barınak olması için ince bir düşünüşün ürünü olarak yapılmışlardır. Zarif mimarileri ile göz okşayan ve günümüze kadar gelen bu kuş evleri ince bir zevkin de göstergesi olarak yüzyıllar boyu yapıları süslemişlerdir.

Türklerin İslâm öncesi çağlardan beri kuşlara özel bir ilgi gösterdikleri bilinmektedir. Şamanizm, Budizm, Manihaizm gibi eski dinlerden sonra, İslâmiyet'in Türkler tarafından kabul edilmesiyle de eski düşünce ve inançlar tamamen terk edilip unutulmamış, bir kısmı İslâmiyet ile şekil değiştirmiş, bir kısmı da olduğu gibi korunarak, batıl inançlar şeklinde günümüze kadar gelmiştir. Ama her zaman kuşların, uçabilen hayvanlar oldukları için yani kanatlı olduklarından dolayı özel bir kudret ve kuvvete sahip olduklarına, yer ile gök arasında özgürce dolaşabilmek gibi ilâhî vasıflara sahip canlılar olduğuna inanılmıştır. Bu

yüzden de kuşlara daha farklı bir saygı ve sevgi duyulmuş, rahatsız edilmesi, öldürülmesi günah, yuva yapmalarına, yaşamalarına yardım etmek sevap sayılmıştır. Ve bu düşünce ve inanışın neticesi olarak da kuşların barınabilmeleri için insanoğlu kendi yuvalarını, yapılarını inşa ederlerken onları da unutmamışlardır. Kışın sıcak ülkelere gidemeyenler için özellikle kumru, güvercin ve serçeler için bir yuva, bir kovuk yapmışlardır. Bu işi zamanla daha da büyüterek, kuşların barınaklarını evler, köşkler, saraylar hatta bazen cami şeklinde yapmaya kadar götürerek sanat haline getirmişlerdir. Ve bu konuda Türk mimarlık alanının konusu olabilecek derecede önemli, kayda değer işler gerçekleştirmişlerdir. Kuş evlerinin en çok bulunduğu yer İstanbul olmakla birlikte Tokat, Amasya, Kayseri, Kastamonu, Antakya, Bursa, Edirne, Kırklareli, Nevşehir, Sivas gibi Anadolu'nun ve Trakya'nın birçok yerinde de kuş evleri yapılmıştır.

Şimdiye kadar belki hiç dikkatinizi çekmemiş, belki hiç gözünüze ilişmemiş kuş evlerini yaşamımızın her türlü yapısında görmemiz mümkün. Evler, köşkler, saraylar, camiler, mescitler, medreseler, türbeler, hanlar, dükkânlar, hamamlar, kütüphaneler, köprüler, sinagoglar gibi sayabileceğimiz daha birçok yapı türü kuş evlerinin sivil, dinî veya İslâmiyet'e mensup olmayan toplumlara ait binalarda da rastlandığını göstermektedir. İstanbul'da kuş evlerini Nur-u Osmaniye Camii, Fatih Laleli Camii, Yenibahçe'de Bali Paşa Camii, Üsküdar'da Ayazma, Yeni Valide ve Selimiye Camiileri, Amcazade Hüseyin Paşa ve Seyyid Hasan

Paşa Medreseleri, Laleli'de Sultan III. Mustafa Türbesi, Eyüp'te Şah Sultan Mektebi, Fatih Kütüphanesi, Büyük Yeni Han, Hasan Paşa Hanı, Taksim Maksemi, Darphane, Büyükçekmece'de Sokullu Mehmed Paşa Köprüsü ve Balat'ta Ahrida Sinegog'u gibi birçok yapıda görebiliriz. İstanbul dışında da Antakya Ulu Camii, İshak Paşa Sarayı Camii, Amasya Sultan Bayezid Camii, Nevşehir Damad İbrahim Paşa Kütüphanesi ve Merzifon Kara Mustafa Paşa Hanı'nda örneklerini görebiliriz. Kuş evlerini tarihlendirme hususunda yapıldıkları binalar ile bir tutulsa da her kuş evi binanın inşa tarihinde yapılmış olmayabilir. Bazıları çok daha sonraları binalara eklenmişlerdir. İlk örneklerinin ne kadar eskilere gittiğini bilemediğimiz kuş evlerinden günümüze ulaşıp da görebildiklerimizin çoğu 16.-19. yüzyıllara aittirler.

Bu yapılar özellikle insan elinin değmeyeceği yükseklikte, kuşların kendilerini güvende hissedebildikleri, saçak altı gibi yağmur, kar ve rüzgârdan korunaklı ve yapının en çok güneş gören cephesinde yapılmışlardır. Kuş evlerinin kendilerine ait özel mimarileri, görünümleri olduğu gibi pencere ve kapı kemerlerinin içlerinde, minarelerin ağırlık kulelerinde, bacalarda da onlara tahsis edilen yerleri görmek mümkün. Kuş evlerini yapılış tarzları ve mimarî kompozisyonları bakımından iki grupta toplayabiliriz. Birinci gruptaki oldukça sade kuş evleri taş binaların cephelerinde özellikle bırakılmış tek veya yan yana birkaç delik halindedirler. Cepheden dışarıya çıkıntıları yoktur. İkinci gruptaki kuş evleri ise daha süslü ve gösterişli ola-

rak yapılmış olup cephe yüzeyinden oldukça çıkıntılı hücreler ya da odacıklar hâlindedirler. Her birinin farklılıklar gösterdiği kuş evleri, konsollar üzerine kurulmuş cumbalı çıkıntılar, sütun kabartmalarla yükselen balkonlar ve kafesli pencerelerle süslenmiş, üstleri çatı ya da kubbeciklerle örtülmüş, tek katlı ya da çok katlı olarak köşklere, saraylara ve yalılara benzer şekilde yapılmışlardır. Yani ince ve usta bir işçiliğin sergilendiği bu kuş saraylarında kuşların içinde dolaşabileceği, inip çıkabileceği yollar estetik bütünlüğün sergilendiği adeta gerçek bir yapının minyatürü gibi tasarlanmışlardır. Bu nedenle bu gruptakilere "kuş köşkü" veya "kuş sarayı" denmiştir.

Genellikle tahtadan yapılmış olan kuş evleri zamanla üzerindeki yapı ile birlikte yanmışlar veya çürümüşlerdir. Bu nedenle kalabilen örnekler de çok azdır. Ahşap dışında da çoğunlukla taş oymacılığının zarif örneklerinin görüldüğü kuş evlerinin mermerden, kiremitten ve harçtan yapılan örneklerini de görüyoruz.

Maalesef kuş evlerini, kuş köşklerini yapan sanatçıları bilmiyoruz. Bazılarında tarih yazılmış ise de isim yoktur. Yani her biri adsız bir kahramanın ve gerçek sanatçıların eserleridir.

RAHMAN, EY...

Güzel isimlerinin ilki bile sonsuz ve kuşatıcı esirgeyiciliğini dile getirmekteyken, Sana inanan insanların kalplerinden bile yavaş yavaş silinip bencilce arzulara kurban olan merhamet de acep ahir zaman alameti midir?

Ey yüceler yücesi, ey Rahim...

Rahmetinin tecellilerini isteriz Senden. İsteriz ki, merhametle yaşaran gözlerimizden dökülen damlacıklar, sevgi çiçeklerimizi büyütsün; isteriz ki genişlerken muhabbet halelerimiz, Sana varmada bir arpa boyu da olsa yol aldırsın bize...

Kullarının çoğu merhametten ıraktır.

Sen onlara da merhameti öğretecek uçsuz bucaksız bir yürek ihsan eyle bizlere. Makinalaşmış bedenlere Esma'n cansuyu olsun, acımasız devranın yükü nihayetsiz ikliminde hafiflesin...

Senden başka kimimiz var ki?